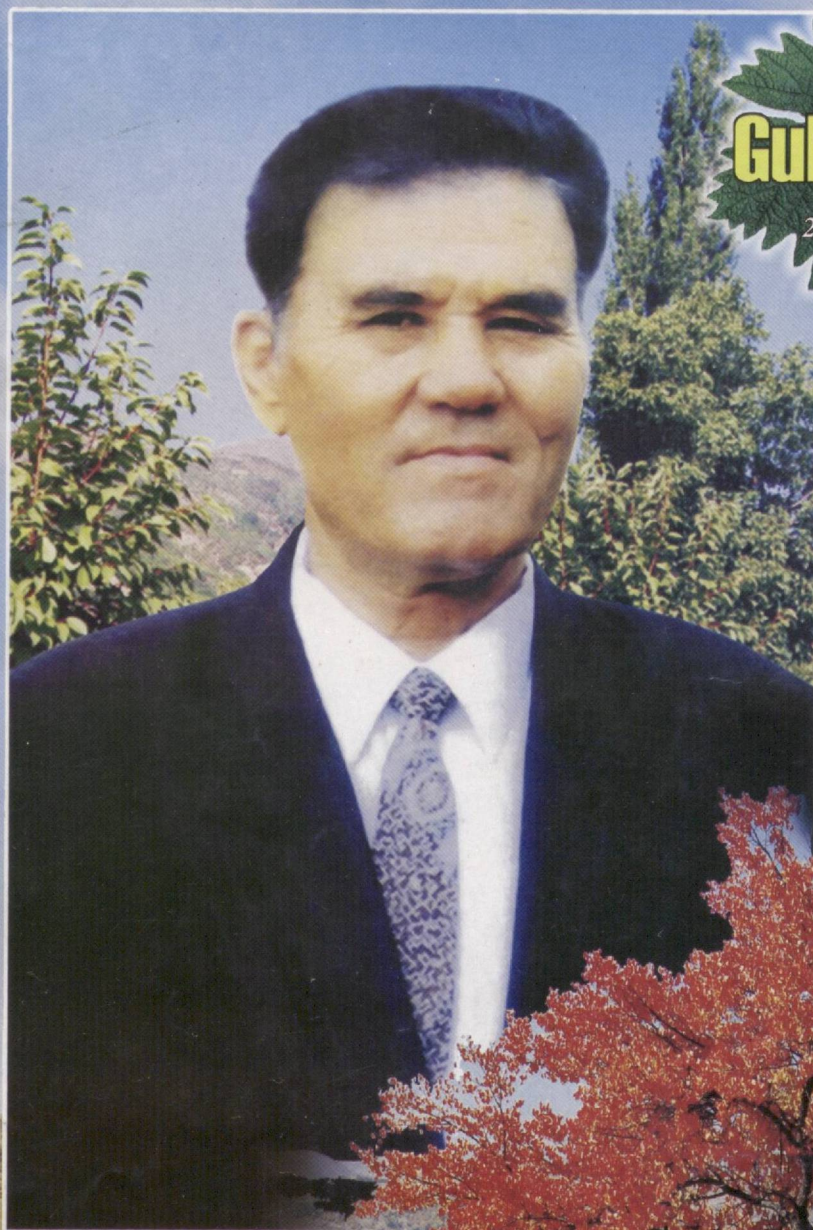

R 496

Guliston
2009/5

Шарк тароналари - 2009
халқаро мусиқа фестивали

Шарқ тароналари

Музыка инсон қалбининг энг нозик ҳис-туйғуларини ифодаловчи илохий неъмат ҳисобланади. Шу боисдан ҳам маҳорат билан ижро этилган куй ёки қўшиқда халқнинг қалби, орзу-умидлари ва, ҳатто, маънавий-ахлоқий қадриятлари ҳам ўз аксини топади. Неча асрлардан буён куйланаётган куй-қўшиқлар борки, уларни тинглар экансиз, кўз ўнгингизда шу қўшиқ мансуб бўлган миллатнинг руҳий олами гавдаланади. Гоҳ мавжли, гоҳ мунгли оҳанглар сизни олис мозий сари, не-не сир-синаотлар томон етаклайди.

Юртимизда еттинчи маротаба ўтказилган "Шарқ тароналари" халқаро фестивали музыка дини, миллати, тили, урф-одатларидан қатъи назар, халқларни бирлаштирувчи, миллатлар ўртасидаги дўстлик ришталарини мустаҳкамловчи қудратли куч эканини яна бир бор намоиш этди.

Қадим шарқона руҳ уфуриб турган, жаҳонга кўҳна меъморий обидалари, бебаҳо нақш нигорларини кўз-кўз қилиб, халқимизнинг олижаноб фазилатларини ўзида мужассам этган кўҳна ва ҳамisha навқирон Самарқанд бир ҳафта давомида дунёнинг турли бурчакларидан келган 300 га яқин ижрочилар, меҳмонлар ва журналистлар билан янада гавжум бўлди. Мазкур музика анжуманида бу йил илк бор Мексика ва Коста-Рика давлатлари қатнашгани фестивалнинг нуфузи янада ортиб, доираси кенгайиб бораётганидан далолатдир.

Шуниси эътиборлики, анжуман иштирокчилари фақат Регистонда эмас, Самарқанд шаҳрининг сўлим гўшалари "Муъжиза" амфитеатри, "Ёшлик" ва "Сўғдиёна" истироҳат боғлари, "Сангизор" оромгоҳи ва Самарқанд, Оқдарё, Пайарик, Жомбой, Тойлок, Ургут туманларида ҳам концерт дастурларини намойиш этдилар.

"Президент Ислоҳ Каримовнинг "Шарқ тароналари" еттинчи халқаро музика фестивалининг очилишига бағишланган маросимдаги таъриқ сўзи" да шундай дейлади:

"Санъатни, музикани бугун қалби билан севадиган, ижод аҳлини муносиб қадрлайдиган ўзбек халқи "Шарқ тароналари" фестивалининг ҳар бир анжуманини катта байрамдек орзиқиб кутади, барча иштирокчиларнинг санъатига юксак ҳурмат билан қараб, уларнинг чиқишини самимият билан қарши олиб, ўз хурсандчилиги ва миннатдорчилигини билдиради".

Ижодий беллашувлар, марқли учрашувлар, ўзаро дўстона мулоқотлар тарзида ўтган "Шарқ тароналари" фестивалининг ёпилиш маросими ҳам гоёя хаяжонли кечди. Ҳакамлар ҳайъати ҳулоасига кўра фестивалнинг олий мукофоти Гран-при Туркменистондан келган Лали Бегназарова ва халқ чолғу ансамблига берилди.

Ўзбекистон халқ артисти Матлуба Дадабоева ва халқ чолғу ансамбли ҳамда Озарбойжон бадийи жамоаси биринчи, исроиллик Леви Шемптов ва Жанубий Корея бадийи жамоаси иккинчи, италиялик Лавура Молика хоним ва қувайтлик санъат усталари учинчи ўринга сазовор бўлдилар.

Мўғулистон, Хитой, АҚШ, Бангладеш вакиллари "Шарқ тароналари" фестивали ҳакамлар ҳайъатининг махсус соврини билан тақдирландилар. Германия ва Эрон санъаткорлари "Мухлислар қалбидан жой олган жамоа" деб топилди. "Миллий санъатни ривожлантиришга қўшган ҳиссаси учун" махсус соврини Хиндистон ва Қозоғистон жамоаларига насиб этди.

Журнал 1925 йилдан чиқа бошлаган

**Ўзбекистон Республикаси
Маданият ва спорт
ишлари вазирлиги**

Тахририят:

бош муҳаррир

Азим СУЮН

бош муҳаррир ўринбосари

Жалолбек ЙЎЛДОШБЕКОВ

масъул котиб

Комил ЖОНТӨВ

создалаш ва айташ

Нигина ҚОДИРОВА

Иномжон ЎСАРОВ

наватчи муҳаррир

Лазлихон ҚАРИМОВА

Жамоатчилик кенгаши:

Ўткир ЖЎРАЕВ

Ўзбекистон Матбуот ва ахборот агентлиги бош директорининг биринчи ўринбосари

Сувон НАЖБИДИНОВ

«Матбуот тарқатувчи» АК бош директори

Абдуваҳоб НУРМАТОВ

Андижон вилояти ҳокимлиги масъул ходими

Ҳайдар НУРМУРОТОВ

Ўзбекистон Республикаси Марказий банки банк тизимида методология ишларини мувофиқлаштириш департаменти директори

Бахтиёр САЙФУЛЛАЕВ

Ўзбекистон Маданият ва спорт ишлари вазирлигининг биринчи ўринбосари

Азиз ТЎРАЕВ

Тошкент Davlat Madaniyat instituti rektori

Абдусалом УМАРОВ

Рашид Навоий номидagi Ўзбекистон миллий кутубхонаси директори

Азамат ҲАЙДАРОВ

«Ўзбекинаво» эстрада бирлашмаси бош директори

Ушбу сонда:

Абдурауф РАХИМ

Қитлоқ тарихи ва таърифи

Маҳкам

АНДИЖОНИЙ

Султон

Маҳмуд ва Фирдавсий

Лобар ҲАМДАМОВА

Мекангар маъни

Рустам ХЎЖАЕВ

Навоийнинг навобахтчилиги

Жорж Луис Борхес

Ҳариси одал

Комил ЖОНТӨВ

Олтин ваёвасеи

Муқолаида:

1-бет: Халқ суйган ҳофиз Назиржон Назаров.

Босилга 2009 йил 22 октябрда тошпирилади. Офсет қозон. Бичими: 60x84 1/8.

Ҳажми 6,0 б.т. Адади 1300 дана. Буюртма №50.

Тахририят манзили: Тошкент — 100000, Буюк Турон кўчаси, 41 уй. Тел: 233-25-66

Ўзбекистон Матбуот ва ахборот агентлигида 0517 — рақамли гўвоҳнома билан рўйхатга олинган.

«Hilal Media» МЧЖ матбаа бўлимида чоп этилди. Қорхона манзили: Тошкент шаҳри,

Учтепа тумани, 21-мавзе, Фарход кўчаси, 1-«А».

ЎЗБЕКИСТОН ЎҚИТУВЧИ ВА МУРАББИЙЛАРИГА

Муҳтарам муаллим ва мураббийлар!

Қадри устозлар!

Авваламбор, сизларни умумхалқ байрами — Ўқитувчилар ва мураббийлар куни билан чин қалбимдан муборакбод этиб, барчангизга ўзимнинг чуқур ҳурмат ва эҳтиромимни билдиришдан бахтиёрман.

Бугун сиз, азизларнинг — кўз нури ва қалб кўрини, бор билим ва тажрибасини ёш авлод тарбиясига бағишлаб, маърифат зиёсини таратиб келаётган фидойи инсонларнинг шаънига самимий тилакларимизни изҳор этишни ҳар биримиз учун ҳам қарз, ҳам фарз деб биламиз.

Биз бошлаган ишларнинг давомчиси бўлган, жисмоний ва маънавий баркамол авлодни тарбиялашдек ўта муҳим ва долзарб вазифа айнан сиз азизларнинг — минг-минглаб мактабларимизда, лицей ва коллежларимизда, олий ўқув юрғларимизда фаолият кўрсатаётган фидойи ўқитувчи ва домлаларнинг зиммасига тушганини ва сизлар бу вазифани бутун борлигингизни бағишлаб, катта масъулият билан адо этиб келётганингизнинг аҳамияти ва моҳиятини бугун вақт ўтиши билан барчамиз тобора чуқур англаб етмоқдамиз.

Биз истиқлолимизнинг дастлабки кунлариданоқ ёш авлод тарбиясига алоҳида эътибор бериб, бу масалани давлат сиёсати даражасига кўтариб, Кадрлар тайёрлаш миллий дастури ва Мактаб таълимини ривожлантириш умуммиллий дастурини қабул қилганимиз ва ҳозирги вақтда уларни яқунига етказиб, бу борала ҳеч нарса билан ўлчаб, қиёслаб бўлмайдиган мислсиз ишларни амалга оширганимиз, ҳеч шубҳасиз, Ватанимиз тарихида албатта сақланиб қолади.

Биз амалга ошираётган барча ўзгариш ва илоҳотларнинг муваффақиятини таъминлайдиган,

уларга улкан таъсир ўтказадиган ўта муҳим бир омил борки, у ҳам бўлса, шу заминда яшаётган одамларнинг дунёқарашини, онгу тафаккури, сиёсий, ҳуқуқий ва маънавий савиясини, ижтимоий фаоллигининг юксалишини билан узвий ва чамбарчас боғлиқдир.

Бутун жамятимиз ҳаётини тубдан янгилашнинг асосий шартини ва гарови бўлмиш бу масалани ўз навбатида таълим-тарбия тизимини ўзгартирмасдан туриб ечиб бўлмаслигини чуқур англаган ҳолда, биз ҳал қилувчи аҳамиятга эга бўлган бу вазифани адо этиш учун бор куч-ғайратимиз, имконият ва салоҳиятимизни сафарбар этмоқдамиз ва келажакда ҳам бу масала доимий эътиборимиз марказида туриши шарт.

Бу хулосанинг яна бир тасдиғини бугун, дунё миқёсида молиявий-иқтисодий инқироз чуқурлашиб бораётган бир пайтда мамлакатимизда барқарор ўсиш суръатларини сақлаб қолишга эришаётганимиз негизда айнан таълим-тарбия соҳасида амалга оширган ишларимиз мустақкам пойдевор бўлиб турганини кўриш, англаш қийин эмас.

Фурсатдан фойдаланиб, таълим соҳасининг огир, аини пайтда шарафли юкини ўз елкасида кўтариб келаётган, менинг энг яқин маслақдош ва қўмақчиларим бўлган сиз, азиз муаллимларга халқимиз номидан чуқур миннатдорлик билдиришни ўз бурчим деб ҳисоблайман.

Сизларни қутлуг байрамингиз билан яна бир бор табриклаб, барчангизга сийҳат-саломатлик, бахту саодат, хонадонларингизга тинчлик ва фаровонлик тилайман.

Ҳеч қачон кам бўлманг, умрингиздан барака топинг, азиз устозлар!

Ислом КАРИМОВ,
Ўзбекистон Республикаси Президенти

УСТОДЛИК ЙЎЛИ

1949 йили Бухоро шаҳрида, олдий меҳнаткаш оиласида фарзанд туғилди. Ота-она, қариндош-уруғ юртига салоқатли бўлсин деган умид билан унга Жўрақул деб ном қўйишди. Унинг болалиги ва ўспиринлик чоғлари кўҳна Бухоронинг мўжазина маҳаллаларидан бирида кечди. Ёш Жўрақулнинг қалбида мусиқий тафаккурнинг шаклланишида ўша йилларда одат бўлган меҳмонхона базмларининг таъсири анча кучли бўлди. Одатда, базмларга машҳур санъаткорлар, шоиру олимлар тақлиф этилар, Бедилхонлик, Навоийхонлик, Машрабхонлик қилинар эди. Яссавий ва Саъдий ҳикматлари ўқилиб, ҳар бир ғазал ва ҳикмат борасида узоқ мунозаралар бўларди. Албатта, ора-орала дилназир куй ва ашулалар айтилган, ҳаттоки рақслар намойиш этилган. Бундай базмлар моҳият эътибори билан созу суҳбат уйғунлигининг энг олий намунаси сифатида ўзига хос

тарбия мактабига айланганди.

Жўра ака ўрта мактабни битириб, мусиқа билим юртига ўқишга кириши биланок, аҳли саз ўртасида тез танила бошлади. Мактабда рубоб қалиб, ашула айтиб юрган йигитчага билим юртида хор дирижёрлиги бўлимида ўқиш тавсия этилди. У дастлаб, бироз иккиланган бўлса-да, билим юрти маъмурияти ҳамда директор Аҳмад Ихтиёровнинг маслаҳатларидан сўнг, мазкур бўлимда астойдил ўқий бошлади.

Ўзбекистон Давлат консерваториясига ўқишга кириш арафасида эса, ўзининг бор кучи, салоҳиятини мана шу соҳага бағишлагга қатъий қарор қилди. Талабаликнинг жўшқин йилларида Жўра Шукур дирижёрликка оид фанлар қатори ўзбек мумтоз мусикаси билан ҳам астойдил шугулланди. Баъзи асарларни ногага олди, ногага олинган куйларга миллий бўёқ бериб, асл ҳолатини тиклагга ҳара-

кат қилди. Ўқув дастурлари асосан ғарб ва рус композиторлари қўлланма-ю асарларидан иборат бу олий даргоҳда Жўра Шукурдек талабаларнинг миллий мусиқа билан шугулланиши, ўша давр учун, катта жасорат эди. Мен бир воқеани жуда яхши эсламан: Бир кўни Жўра ака биз яшайдиган хонага қўлларидан нота қозғоғи билан кирдилар... Мен “Сайёра” ашуласининг икки қаторини ногага олишга ҳаракат қилиб қўйдим. Товушлар ҳаракати, нола, қочиримларга ўзимча турли белгилар қўйдим. Ҳар бир белгига шарҳлар ёздим. Лекин чалиб кўрганымда, мен ўйлаган куй бўлиб чиқмади. Замоновий нота ёзуви халқ куйларини тўла ифодалаб бера олмас экан, — дедилар бир ички хўрсиниш билан. Ана ўша йиллардан бошлаб, Жўра акага ўзбек куйлари, мақомларини ўз аслича замоновий мусиқа тилига кўчириш иштиёқи тинчлик бермади. Бухорога ишга тайинланганч, Педагогика билим юртиларидан бирида, қизлар миллий хорини тузиб, “Адол тановар”, “Вой, акажоним”, “Ёр-ёр”, “Олмача анор” каби бир қатор кўшиқларни ижро эттирди. Миллий руҳдаги бу ижро Республика миқёсидagi бир неча кўрик-танловларнинг голиби бўлди.

Жўра Шукуров ижодий фаолиятининг энг салмоқли даври Ўзтеле-радио қошидаги Республикада хизмат кўрсатган хор жамоаси билан боғлиқ. Унинг дирижёрлигида бир неча юзлаб хор асарлари радионотека учун ёзилди (биз ҳар кўни ифтихор туйғуларни билан тинглайдиган Ўзбекистон Давлат мадҳияси ҳам Ж.Шукуров дирижёрлигида мағний тасмасида туширилган). Ёзилган асарлар орасида хор учун мослаштирилган “Сеғоҳ”, “Ёввойи чоргоҳ”, “Сарахбори наво”, “Сарахбори дугоҳ” каби ўнлаб мумтоз ашулалар ҳам бор. Уларни тинлар экансиз, хор санъатига сингдирилган ушбу сасларнинг нақадар улуғ тантанавор, айна пайтда ҳазин ва мунгли ҳолатлар касб этганига гувоҳ бўласиз. Табиийки, бундай ноёб ижронни яратиш анча мушкул. Чуқур билим, катта ижодий салоҳият талаб этади дирижёрдан.

Ж.Шукуров деярли ҳар кўни хорга мослаштирилган янги бир асарни кўриб чиқади. Улардан баъзиларига тузатишлар киритади, баъзиларини эса ҳатто зарур бўлганда бошқатдан ёзади. Бироқ, муаллифлик даввосини қилмайди. Хорга мослаштирилган

ҳар бир асарга, давр талаби нуқтан назаридан ёндашади. Тинимсиз изланишлар натижасида Жўра акада шундай бир ноёб интерпритация пайдо бўлдики, диёримиздаги аксар хор дирижёрлари бундай талқинни фақатгина орзу қиладилар, холос.

Тиниб-тинчимас бу улуг санъаткорнинг хизматлари давлатимиз томонидан юқори баҳоланди. Жўра Шукуров 1998 йилда Ўзбекистон Республикаси санъат арбоби уновои билан тақдирланди.

А.Қодирий номидаги Тошкент Давлат Маданият институтининг профессори сифатида ҳам самарали ишлар қилиб келмоқда. Устоз турли хор жамоалари учун дастурлар, олий ва ўрта махсус санъат коллежлари талабалари учун “Хор дирижёрлиги” ва режиссёрларга мўлжалланган “Оммавий байрамларда мусиқий безак” фанларидан усулбуй ўқув қўлланма каби бир қанча китоблар муаллифи ҳисобланади.

— “Илмни сақланг, кишанланг” деб марҳамат қилганлар Муҳаммад алайҳиссалом ўз ҳадиси шарифларида — дейди Жўра ака. — Илмни кишанлаш — уни қоғозга тушириш бўлса керак, назаримда. Ўқиганларим, билганларим ва тажрибаларим асосида тўплаган билимларимни ёш авлодга қолдириш менинг ягона орзум.

Устоз Ж.Шукуровдан ёшлар жуда кўп нарсаларни ўрганишлари керак, албатта. У ўзбек мусиқаси тарихида ўчмас из қолдираётган қомусий санъаткор, қолаверса, миллий хор ижрочилигининг катта билимдони. Мумтоз мусиқамиз моҳиятини чуқур анлаган Ж.Шукуров аънанвий созандалик ва хонандаликда ҳам катта тажрибага эга, бошқача қилиб айтганда, жуда катта назарий ва ама-

лий салоҳият соҳиб. Ўзининг бетақор мактабини яратган олган устоз мураббий Ж.Шукуровдан Ўзбекистон халқ артистлари Марям Сатторова ва Замира Суюнова, Матлуба Далабоева, Муассар Раззоқова, Насиба Сатторова, шунингдек, Ўзбекистон халқ ҳофизлари Маҳмуд Тожибоев, Маҳмуджон Йўлдошев ва Бекназар Дўстмуродов, Соҳибжон Ниёзов каби ўнлаб санъаткорлар сабоқ олган. Кўплаб бастакорларнинг хор учун миллий руҳда ёзилган асарлари мана шу мактаб туфайли ўзининг ижровий ва ижодий камолотини топти.

Марҳум композитор Мутал Бурхонов айтганларидек “Биз Жўражонга ишонамиз. Кўп овозли ва матълум маънода халқ мусиқасининг тақдири учун бутун жавобгарликни Жўра Шукуровга ўхшаган санъаткорлар зиммасига юклаган бўлар эдим”.

Мақолани мен дўстим ҳақида ёздим. Эҳтимол кимлардир — жуда ошириб юборибди-ку — деб ўйлашар. Асло ундай эмас. Мен унинг ижодий салоҳиятига кўпроқ ургу бердим. Кўпчилик ибрат олса арзийдиган талай инсоний фазилатлар ҳам Жўра акада бисёр. У ногиронга кўл-оёқ, занфларга малор. Йўздан бирор темир ё чўп чиқиб қолса ҳам бошқаларга зиёни тегмасин деб, четга олиб қўяди. Гийбатни ёмон кўради... Мен, билдан кейин яшажак бир неча авлодлар сулоласи ўзбек халқининг турли даврларда яшаб ижод этган улуг шахслар қаторида устоз санъаткор Жўра Шукуров номини ҳам ифтихор билан тилга олишларига ишонаман.

Ўлмас РАСУЛОВ,
Ўзбекистон Халқ ҳофизи

ТАЪЛИМГА БАҲШИДА УМР

Бу ёруғ жаҳонда неларни кўрмайлик, неларга гувоҳ бўлмайлик, неларга иштилоб яшайлик барибир энг сўнги ҳулоса, энг ойдин ҳақиқат шу бўладики, дунёда инсондан-да азиз нарса йўқ. Биз учун азиз инсонлар сиймоларини бир-бир ҳаёлимиздан ўтказар эканмиз, улар орасида яна бир мўътабар, улуг инсон бор — бу умрбод қалбимиздан жой олган, ҳа, ўша меҳрибон, ўша таниш, ўша қадрдон зот Устоздир! Устозлардир!..

Буғунги ҳикоямиз қаҳрамони ҳам мана ўн тиз йилдирки, ҳаётларини таълим ва тарбия соҳасига, шоирларга бағишлаган, шарафли касб соҳибаси, юзлаб ўқувчиларнинг севили устози — Янгийўл шахар 15 - ўрта мактаб бошланғич синф ўқитувчиси Ҳамида опа Сотиболдиевадир.

Орзу-ҳавасларга чанқоқ болалик

Ҳамида опа ўқувчилик йилларини Янгийўл туманидаги А.Навоий номидаги 4-шаҳар мактабида ўтказди. Уй — мактаб. Мактаб — уй. Бу икки маскан шу қадар бир-бирига

уйғун, шу қадар қадрдон эдики, ёшгина Ҳамиданинг эркалиги унинг ўта қизиқувчанлигига намоён бўлар, қизнинг қалби орзуларга тўларди. Отаси Сотиболдиев Жўра-вой ака Иккинчи Жаҳон уруши қат-

нашчиси, ногирон бўлса-да, фарзанднинг бахтига соғ-омон ва оила устун эди. 8 фарзандни оқ юзиб, оқ тараб катта қилаётган онаси Чўлпоной ая эса ҳеч қачон бекор ўтирмас, тикиш-бичиш қиладими, кўрша қавийдими, иш устида ҳам болаларига эртақ ва ривоят айтишдан эринмас эди. Фарзандларига ҳамиша “шукр”ни ўргатган Жўра-вой ака ва Чўлпоной ая ўғилларига мардлик ва жасуриликни, қизларига эса меҳр ва орсталикни сингдириб катта қилишди.

Ўқувчилик йилларидаёқ устозлари Каромат Абдурахмонова, Турғун Рашидовларга ҳавас қилган ва ўзи ҳам уларга ўхшаган ўқитувчи бўлишни орзу қилган. Ҳамида опа буш вақтларида ука ва сингилларини йғиб, синф ташкил қилар

ва уларга турли фанлардан “сабоқ” берарди.

Укаларидан бири Қахрамон Афғонистонда ҳарбий хизмат чоғида қахрамонларча шаҳид бўлган кезларда Ҳамида опа ярадор, оғриқли қалбига малҳам сифатида ўша даврларни кўп бора эслади...

Болалик баҳорга ўхшайди, дейдилар Ҳамида опа. У ўта гўзал, беғубор, бир лаҳзада ўтиб кетади. Аммо бир умрга соғинтириб эсда қолади...

Буни ҳаёт дейдилар

Ҳамида опа болаликдаги орзуларига мушарраф бўлган кунларни гурурланиб, фахрланиб, шукроналар билан эслайди.

Низомий Давлат педагогика институтини аъло баҳолар билан тамомлаб, ўқитувчи-педагог мутахассислиги бўйича диплом олган кунимни, ўша кундаги ҳаяжонларимни ҳеч эсимдан чиқазма олмайман, дейди Ҳамида опа.

Устозлик фаолиятини Янгийўл шаҳридаги 15-мактабда олиб бораётган Ҳамида опанинг оилавий ҳаёти ҳам ҳавас қилса арзиғулик эди.

Ўқувчиларнинг сеvimли устози, уч фарзанд, яъни уч ўғилнинг меҳрибон онаси Ҳамида опа турмуш ўртоғидан ҳам жуда ёлчиган, улар тоғув, бекаму қўст ва аҳил ҳаёт кечирар эди. Аммо кутилмаган машъум автоҳалокат Ҳамида опани тур-

муш ўртоғидан эрта айирди. Ўшанда катта ўғиллари Алишер 7 ёшда, Раъшан 5 ёшда, энг кенжатоғ Шероод эса 2 ёшда эди. Бу айрилиқ азобини енгиши ва унга кўникиш Ҳамида опага осон бўлмади. Яқинлари, мактаб жамоаси ва сеvimли касби унга таянч бўлди. Йиллар ўтди. Ҳамида опанинг фарзандлари эл ҳурматидаги инсонлар бўлиб камол топишди. Хонадон келинлар ва неваралар билан тўлиб-тошди.

Истиқлолнинг истиқболи

Мустақилликнинг илк йиллари барча учун ўзига хос синов йиллари бўлди. Ҳамма соҳада ҳам филойилик талаб қилинади. Ўз манфаатидан юрт равнақини устун қўядиганларга муҳтожлик сезилар эди.

Ана ўша кезларда кўпчилик — таълим даргоҳига алашиб келганлар ўқитувчилик касбини ўз-ўзидан ташлаб кетишди. Бироқ, бу касбнинг чинакам фидоийлари таълим даргоҳини ҳамisha муқаддас билишди.

Ҳамида опага ҳам ўша кезларда мактабни тарк этган айрим собиқ ҳамкасблари кўп бора тижоратчиликни таклиф қилиб кўришди. Бироқ “Дарс беришу, ўқувчиларимнинг муваффақиятидан ортиқ бахтни тасаввур қилолмасдим”, дейди Ҳамида опа.

Ниҳоят, қийинчилик билан кечган кунлар ҳам ортда қолди. Шун-

дан бўлса керак. Ҳамида опа бугунги кунни “Орзу-умидлар ушалган давр” деб аташни яхши кўради.

“Мен нечун сеvаман касбимни?!”

“Мен учун ҳеч бир машғулот дарс бериш жараёничалик сеvimли ва қизиқарли эмас”, — дейди Ҳамида опа. Ҳамида опанинг дарс бериш услуби ўзига хос. У ҳамма ўқувчиларни бирдек кўради. Дарсларни қизиқарли қилиб ўтишни хуш кўради. Ҳатто, математика фанида жумбоқли эртақлардан унумли фойдаланади.

Хонадон Фариштаси

Устознинг хонадони меҳмонлар учун ҳамisha очиқ. Бу борада келинларнинг фикр-мулоҳазаларини тингладик: “Ойижонимиз — уйимизнинг фариштаси, — дейди келинлар меҳр билан. Яқинда бегоб бўлиб қолганларида, ўзимизни кўярга жой тополмай қолдик. Худого шукрки, соғайиб кетдилар”. Опа фаолият кўрсатиб келаётган 15-мактаб жамоаси деярли ҳар кун уларни йўқлаб туришди.

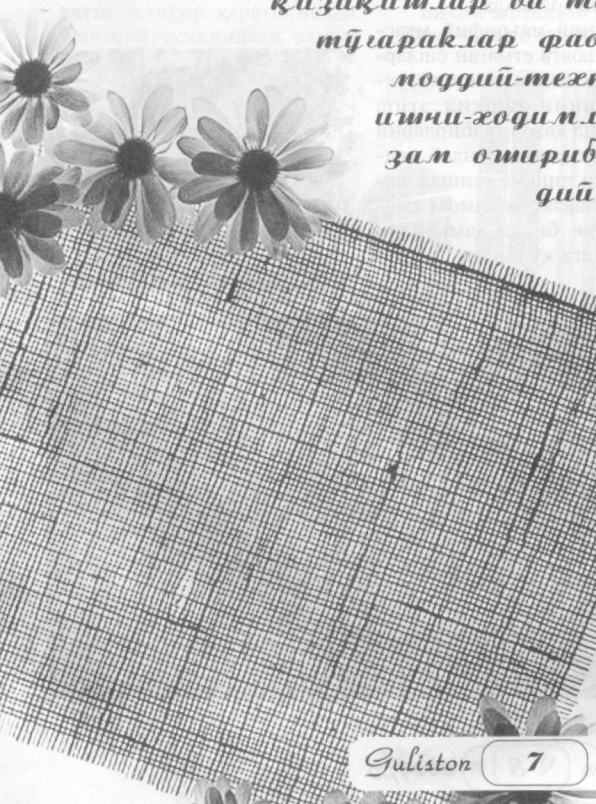
Ҳамида опа ўз фаолиятлари мобайнида иккита инсонни ўзгача ҳурмат билан тилга оладилар: Янгийўл шаҳар халқ таълими маориф бўлими мудир Шукур Жамолович Ҳошимов ўзининг ўта талабчанлиги, муаммо пайдо бўлган жойларда ҳамisha ҳозир нозирлиги, мактабларнинг ички аҳволи билан яқиндан танишишга интилувчанлиги, тажрибали, кўп йиллик педагогларга ғамхўрлиги билан ҳурмат қозонган. У устознинг услубларини яқиндан ўрганиб, доим ёшларга ўрнак қилиб кўрсатган, керакли шарт-шароитларни яратиб берганлардан ҳисобланади. Ҳамида опа собиқ мактаб раҳбари Мамажонова Муқаддам опадан ҳам жуда миннатдор. Неча йиллар бирга елкамаелка ишлаб келишган. Ҳамкасблар ҳозир ҳам тез-тез Муқаддам опани йўқлаб туришди. Устоз бугунги кунда оиласи, дўстлари орасида ҳурматли ва эъозли, ўқувчилари, шогирдлари қалбиди эса улуг, сеvimли, мўътабар зотдир.

Дилфуза ОРЗИҚУЛОВА

ЁШ АВЛОД КАМОЛОТИ ЙЎЛИДА

*Фарюна шаҳар маданият ва спорт ишлари бўли-
ми 2009 йил "Қишлоқ тараққиёти ва фаровонлиги
йили"да, ўз тасарруфидан клуб нуаасалари итини
ташкил этишда турли ёндаш аҳолининг бўш вақт-
ларини мазмунли ўтказиш, бу мақсадда улар ўрта-
сида маданий-патридий ишларни олиб бориш, бадиий
хабаскорлик ижодиётини ривожлантириш,
қизиқишлар ва талаблар асосида турли
тўғарақлар фаолиятини йўлга қўйиш,
поддий-техник базасини яхшилаш,
ишни-хондилар мазакасини мунта-
зам ошириб бориш ишларига жид-
дий эътибор қаратмоқда.*

Бўлим тасарруфида 4 та маданият уйи, 2 та махсус клуб, фаолият кўрсатмоқда. Бу муассасаларда жами 90 та ходим, шундан 20 таси олий, 48 таси ўрта махсус маълумотга эга ишчи-ходимлар меҳнат қиладилар.

Муассасаларнинг моддий-техник базасини яхшилаш мақсадида олиб борилган ишлар натижасида клуб муассасаларига 2.878.000 сўмлик миллий чолғу асбоблари сотиб олинган. Бадий ҳаваскорлик жамоалари учун 6.000 000 сўмлик сахна костюмлари тиктирилган. 13.048.000 сўмлик таъмирлаш ишлари бажарилган, 3.000 000 сўмлик қаттиқ инвентарлар сотиб олинган.

Бўлим тасарруфидаги муассасалар қошида, бугунги кунда жами 133 та бадий ижодиёт, тасвирий ойна, халқ амалий санъати, маиший тўғарақлар каби клуб тузилмалари фаолияти йўлга қўйилган бўлиб, уларга 1775 та турли ёшдаги ҳаваскор ва қизиқувчилар жалб этилган.

Биргина Марказий маданият уйи қошида 5 та “Халқ”

ва “Намунали” унвонга эга бадий жамоалари фаолият кўрсатади. Бу жамоалар Фарғона шаҳрининг маданий ҳаётида фаол қатнашиб келмоқда.

Марказий маданият уйи қошидаги “Гўзал”, “Азия”, “Солнышко”, “Наргиз” ҳамда балет студияси каби қатор болалар бадий жамоалари “Янги авлод” Республика болалар ижодиёти фестивалларида қатнашиб бир неча бор фестивал лауреати бўлганлар.

Шаҳардаги 3-маданият уйида ижодий фаолиятини бошлаган Республика ёш истеъодларнинг “Ниҳол-2006” кўрик танлови совриндори Гулруҳ Отакулова бугунги кунда Ўзбекистон Давлат консерваториясида таҳсил олмоқда.

Маданий-маърифий муассасалар вояга етмаган ёшларнинг бўш вақтларини мазмунли ўтишини ташкил этиш мақсадида қатор тadbирларни режалаштирган. Бундай тadbирларни ташкил этишда шаҳардаги давлат ва жамоат ташкилотлари билан ҳамкорлик яхши йўлга қўйилган.

Ушбу белгиланган тadbирлар асосида муассаса ходимлари томонидан амалий ишлар бажариб келинмоқда. Амалга оширилаётган ишлар натижасида бугунги кунда шаҳар Марказий маданият уйида 33 та турли йўналишдаги тўғарақларга 465 нафар, 2-сон маданият уйида 14 та тўғарақларга 176 нафар, 3-сон маданият уйида 12 та тўғарақка 143 нафар вояга етмаган ёшлар жалб қилинган.

Бундан ташқари, аҳолининг талаб ва истакларига кўра маданият уйлари томонидан Фарғона шаҳрининг чекка ҳудудларида, яъни маҳалла фуқаролар йиғинлари ҳамда умумтаълим мактабларида ҳам 10 дан ортиқ тўғарақлар ташкил этилган.

САНЪАТ ВА МАЪРИФАТ ДАРГОҲЛАРИ

Санъат инсон камолотида муҳим ўрин тутади.

Мустақиллик йилларида давлатимиз томонидан миллий санъатимизни янада ривожлантириш, мамлакатимиздаги санъат даргоҳлари моддий-техника таъминотини мустаҳкамлаш, ушбу йўналишдаги таълим тизимини такомиллаштиришга катта эътибор қаратилмоқда. Фаргона туманидаги санъат

колежи ана шундай даргоҳлар сирасига киради.

Бу масканда Ўзбекистон халқ артисти, таниқли ҳофиз Маъмуржон Тўхтасинов, хизмат кўрсатган артист, раҳматли Охунжон Мадалиев, хонандалардан Қиличбек Тожиев, Абдужалил Қўқонов ва бошқа санъаткорлар таҳсил олишган.

Билим юртининг фаолияти “Фортепиано”, “Халқ чолғу

соzlари”, “Хонандалик” ва “Хор дирижёрлиги” мутахассисликлари бўйича ўқитишни ташкил қилишдан бошланган. Бу бошланғич даврда ўқувчилар сони 60 та, ўқитувчилар жамоаси эса 12 кишидан иборат эди. Биринчи битирув йили — 1961 йилга келиб ўқувчилар контингенти 197 гага етди ва энди еттита мутахассислик бўйича ўқувчилар қабул қили-

на бошланди. Билим юрти очилганига ўн йил тўлганда унда 382 нафар ўқувчи ўқир, ўқитувчилар сони эса 60 гага етган эди.

Ўз фаолияти эски, бир қаватли бинонинг саккизта хонасида 20 та мактаб партаси ва 2 та фортепиано билан бошланган мусиқа билим юрти 1970 йилда 59 та синф хонаси бўлган тўрт қаватли бинога ва 100 ўринли ётоқхонага эга бўлди. 1984 йилда катта концерт зали ва 100 ўринли ошхона қурилди. Билим юрти мусиқа чолғу созлари, ўқитиш анжомлари, ўқитишнинг техник воситалари билан таъминланди. Кутубхона фонди 20000 донага етди. Шу йилларда ўқув юрти ўқитувчилар 134 нафар бўлса, ўқувчилар эса 500 гага етди. Шунини айтиш керакки, бу жамoa кўп миллатли бўлиб, унда 25 миллат вакиллари меҳнат қилиб тахсил олди.

2002-2004 йилларда амалга оширилган таъмирлаш билан бир қаторда коллеж учун 450 ўринли янги ўқув биноси ва спорт зали қурилди. Эски ўқув биноси, ётоқхона, ошхона ва концерт заллари қайтадан таъмирланиб, ёшлар ихтиёрига топширилди.

Ҳозирги кунда Фарғона санъат коллежида қуйидаги йўналишлар бўйича мутахассислар тайёрланмоқда: фортепиано мутахассислиги, торли созлар мутахассислиги, халқ чолғу созлари мутахассислиги, дамли ва зарбли созлар мутахассислиги, анъанавий ижрочилик (хонанда) мутахассислиги, анъанавий ижрочилик (созанда) мутахассислиги, академик хонандалик мутахассислиги, хор дирижёрлиги мутахассислиги, мусиқа-шунослик мутахассислиги, халқ рақси артисти мутахассислиги, дизайн мутахассислиги ва театр санъати мутахассислиги.

Ушбу йўналишда тахсил олаётган 476 нафар ўқувчига юқори малакага эга бўлган 102 нафар ўқитувчи дарс бермоқда. Булардан: олий тоифадаги ўқитувчилар 41 нафар, 1-тоифали ўқитувчилар 27 нафарни ташкил этаётган бўлса, 2-тоифали ўқитувчилар сони 12 нафарга, мутахассис ўқитувчилар эса 22 нафарини ташкил этмоқда.

Ҳозирги кунда коллежда 93 та ўқув хонаси, катта концерт зали, спорт зали, овоз ёзиш студияси, 1 та компьютер хо-

наси, 2 та лингафон хонаси ва замон талаблари даражасида янги техник воситалари, ўқув қуроллари билан жиҳозланган, физика ва кимё лабораториялари мавжуд.

Хулоса қилиб шунини айтиш мумкинки, санъатимиз келажagini таъминлашда ёш истеъдод эгаларининг хизмати катта. Уларнинг камол топиши учун эса мана шундай билим даргоҳларида қулай шароитлар яратилгандир.

еч бир нарса мамлакатни спортчилик тез машур қила олмайди. Ёш спортчиларимизнинг халқро мусобақалардаги фаол иштироки юртимиз шон-шукратини оширишга хизмат қилмоқда.

Фарғона Олимпия заҳиралари спорт коллежини умумий ҳудуди 13,2 гектарни ташкил қилиб, ўқув биноси, ётоқхона, 3 та спорт комплекси, 400 ўриндиққа мўлжалланган 2 майдонли ёпиқ теннис корти, 500 ўриндиқли бокс мажмуаси, 500 ўринга мўлжалланган футбол ўйингоҳи ва 50 метрли ёпиқ сув ҳавзаси қурилиши режалаштирилган. 2008-2009 ўқув йилига келиб, коллеж ўқувчилари сони 1732 нафарга етди.

Ҳозирда коллеж талабаларидан 180 нафар спортчи республика биринчиликлари ғолиб ва совриндорлари ҳисобланадилар. 5 нафари эса республика терма жамоаси аъзолари, 31 нафари терма жамоага номзодлар саналади. Яна шунини таъкиллаш мумкинки, 4 нафар коллежимиз талабалари жаҳон чемпионатида қатнашиб, фахрли ўринларни эгалладилар. Улардан У.Раҳмонов бокс бўйича жаҳон чемпиони унвони, унинг жамоадoshi Машур Рўзиев эса бронза медали соҳиби бўлиб қайтидилар.

Россиянинг Уфа шаҳрида бўлиб ўтган белбоғли кураш бўйича жаҳон чемпионатида коллеж ўқувчиси Саҳобат Шералиева бронза медалини қўлга киритди. Нукус шаҳрида бўлиб ўтган спортнинг Турон якка кураш туридан Осие биринчилигида иштирок этган Муҳиддин Раҳмонов кумуш медал соҳиби бўлди. Яна бир иқтидорли спортчи енгил атлетикачи Жавлон Қодиров қўшни Қирғизистон пойтахти Бишкек шаҳрида Ўзбекистон терма жамоаси таркибида иштирок этиб, Марказий Осие биринчилигининг боқсон улдоқтириш баҳсида совриндор бўлиб қайтди.

Эркин кураш вакилларининг таълим масканида

салмоқли ўрни борлигидан коллеж жамоаси фахрланишади. Гуруҳларда шугулланувчилар орасида республикада кўзга кўринган спорт усталари, республика мусобақаларининг ғолиб ва совриндорлари бир сафда туриб, Фарғона спортчи шаънини муносиб ҳимоя этиб келишмоқда.

Коллежда якка курашлардан ташқари спорт ўйинлари гуруҳи бўлимларида ҳам ижобий ишлар амалга оширилмоқда. “Олимпик” футбол жамоаси ilk бор республика миқёсида биринчи ўринни эгаллади. Жорий йилда 38 нафар коллеж спортчилари “Баркамол авод” ўйинлари республика финал қисмида вилоят терма жамоаси таркибида иштирок этиб, 3 та олтин, 3 та кумуш ва 8 та бронза медалларини қўлга киритишиб, вилоят жамоасининг 3 фахрли ўринни эгаллашида салмоқли ҳиссаларини қўшдилар.

2009 йил ҳолатига кўра коллеж ёшлари вилоят, республика, Осие ва жаҳон миқёсидаги мусобақаларда қатнашиб, 4 нафар республика тоифасидаги спорт устаси, 383 нафар спорт усталигига номзод, 154 нафари эса катталар ўртасида 1-спорт тоифаси, 671 нафари 2-спорт тоифаси, 521 нафари ёшлар ўртасида 1-спорт тоифасига эга.

Ғайрат ДОНИЁРОВ

ЧЕМПИОНЛАР МАСКАНИ

қинда

Бахмалда яшаб, ижод қилаётган адиблардан Нур Ҳикмат, Саййид Азим, Али Бекмуродов ва бошқалар билан биргаликда Ўснат шаҳарчасидаги Бахмал халқ тарихи ва ижодиёти музейида бўлдик. Бизни илиқ кутиб олган музей ходими тарихий экспонатлар билан таништирди:

— Туман ҳудудининг умумий макетидаги Ойқор тоғ тизмаси денгиз сатҳидан 3200 метр, музейи-миз эса 1800 метр баландликда жойлашган. Бахмал, Музбулоқ, Ойқор, Нушкент, Маданият, Узунбулоқ фуқаролар йиғини ҳудудларидаги барча қиш-

лоқлар ва яна 13 аҳоли пункти денгиз сатҳидан 1000 метрдан юқори жойлашган ҳудудлар ҳисобланади. Улар туман ҳокимининг 2009 йил 5 январдаги қарорига биноан айрим имтиёزلардан фойдаланадилар, — деди у. — Мана, Ўснат—Фаллаорол, Ўснат-Навқа, шунингдек, Булунғур, Узунбулоқ йўлларини кўриб турибсиз. Энг катта сув ҳавзамиз — Сангзор дарёси, ирмоқлари ва саноксиз булоқлардир. Туманимиз жанубдан Тожикистон Республикаси, ғарбдан Булунғур тумани, шарқдан Зомин туманлари билан чегарадош. Рангли бўёқларда акс этган, туман чизма картасида туман тараққиётини таъминловчи сувдан фойдаланиш уюшмалари ва қишлоқ фуқаролари йиғинлари ҳудудлари бир қарашдаёқ яққол кўринади.

Туман марказида Ўснат ота, Навқа қишлоғида Навқа ота,

Муғолда Саййид Мирхалилуллоҳ, Темирқадамда Хожа Кўнданланг бобо зиёратгоҳлари ва ўнлаб дам олиш масканлари бор. Худудимизда 10 та коллеж, 100 га яқин мактаб, қишлоқ хўжалиги соҳасида 700 дан ортиқ фермерлар фаолият кўрсатиб турибди.

Кейинги экспонатлар XVIII аср охири XIX аср бошларига мансуб ашёлардан иборат. Бу ерда сопол қувурлар, кўзачалар, мис самоварлар, қозонлар, қора чироклар ва ҳар хил заргарлик буюмлари илгари ота-боболаримиз томонидан ишлатиб келинган.

Туманда 10 га яқин sanoat корхоналари бўлиб, «Ўснат-ғишт» МЧЖ ғишт ишлаб чиқариш корхонаси, «Сардор мрамари» кўп тармоқли хусусий фирмалари фаолият кўрсатмоқда. Расмларда улардаги иш жараёнлар акс этган. Туманда 3 та — «Чоршанба», «Пайшанба» ва туман марказий бозорлари ишлаб

ҚИШЛОҚ ТАРИХИ ВА ТАЪРИФИ

турибди. Кейинги йилларда туман ҳудуди улкан қурилишлар майдонига айланди. Бу қурилишлар туман Марказий шифохонаси биносидан бошланган бўлса, ундан сўнг қурилган коллежлар, мактаблар, қишлоқ тиббиёт шаҳобчаларининг оригинал бинолари кўзни қувонтиради.

Навбатдаги расмларда туман тadbиркорлари ва фаолларининг Ўзбекистоннинг турли вилоятлари, шаҳарлари ҳамда қўшни Қозоғистон, Қирғизистон, Россия федерацияси мамлакатлари билан маданий ва иқтисодий алоқалари кўринишлари акс этган.

Бахмалликларнинг мамлакатимиз чўлларини ўзлаштиришда ҳам муносиб ҳиссалари бор. Қатор экспонатлар Мирзачўлни боғ-роғларга айлантирган кишиларга бағишланган. Устоз пахтакор Мингйигит Ҳозибеков ҳозирги Сардоба туманидаги собиқ Ҳамид Олимжон, Титов номидаги ҳўжаликларга раҳбарлик қилган, эндиликда у Қорабулоқ қишлоғида яшапти.

“Халқ амалий санъати” хонасида 1978 йилда Муродқосим Шодиев томонидан Уяс қишлоғида яшовчи Нормомо она ҳайкали ёғочга ўйиб ясалган. Онанинг сирга, мунчоқ, рўмоллари моҳирона ишланганлиги билан кишини ҳайратга солади.

Экспонатлар қаторида қўлда тўқилган миллий чакмон олдида келганимизда шоир Нур Ҳикмат куйдиғиларни айтди:

— Музей ташкил қилинган пайтда Турон-Барлос қишлоғида яшовчи онам Мелихон Бобобекова шу миллий чакмонни қўлда жундан тўқиганлар ва 1998 йилда музейга тақдим этганлар.

Алоҳида хонада таниқли расом Исфандиёр Ҳайдаровнинг мўйқаламига мансуб қатор полотно ва суратлар акс эттирилган. У зиннинг отаси Синдор ота Ҳайдаровнинг портретини чизган. Шунингдек, бу хонада му-

саввиннинг ўзи ишлаган автопортрети ва Бахмал манзаралари акс этган қатор бадиий асарлари ўрин олган.

Экспонатлар ўртасида бир расм кўпчилик эътиборини ўзига тортади. Расмда Гаффор Махсум номи билан туманда таниқли бўлган нуруний отахон Юртбошимиз билан расмга тушган. 80 ёшдан ошган оппоқ соқол, оқ салла ва чакмон, қўлида ҳассаси билан юрадиган фаришта мисол бу мўйсафидсиз Бахмалдаги биронта тadbир ўтмайди. Дехқонлар ерга урув қадашдан, чорвадорлар сурувларни яйловга ҳайдашдан, умумхалқ ҳашарларини бошладан олдин отахоннинг дуои фотиҳасини олиш одат тусига кирган.

Музей хоналаридан бири ёзувчи, журналист Баҳром Иброҳимовга бағишланган. Хонага унинг портрети қўйилган. У 1908 йил 9 майда Йўлдошбой қишлоғида таваллуд топади. Ота-онасидан 5 ёшда етим қолиб, амакиси қўлида тарбияланади. Жомбой ва Самарқанд шаҳарларидаги мактаб-интернатларида таҳсил олади. Туркияда, Озарбайжонда ўқийди. 1930 йилда у 6 ой маҳсус разведкачилар тайёрлов гуруҳида

ўқигач, “Гадойбола” кийимида Маҳмудбек Ойқорли тахаллуси билан Туркия, Афғонистон, Эронда 30 йил разведка соҳасида ишлайди. 1955 йилда чет элдан қайтиб келгач, у ўз умрини илмга, журналистикага бағишлайди. Шарқшунослик институтида катта илмий ходим вазифасида ишлайди. Хонада у кишининг шоғирдларидан — Баҳром Жўраев, Ўзбекистон қаҳрамони, шоир Эркин Воҳидов, Шукруллоларнинг суратлари ўрин олган.

1995 йил мамлакат хавфсизлигини таъминлашдаги катта мардлиги ва жасоратлари учун марҳум Баҳром Иброҳимов Жа-сорат медали билан тақдирланган. Экспонатлардан унинг Чўлпон, Фитрат, Элбек билан тушган суратлари ҳам ўрин олган.

Шунингдек, Бахмал халқ тарихи ва ижодиёти музейида қишлоқ ҳўжалиги ўсиши динамикаси, фермерлик ҳаракати, “Бахмалда — туризм”, “Бахмал олмаси” экспонатларини тоғ, дарё ва булоқлари кўринишларини акс эттирувчи қатор кўргазмаларни томоша қилиб, улар ҳақидаги ахборотларни батафсил эшитдик.

Икки қаватли музейни айла-

ниб чиққач, сўнги экспонатларнинг бирида музей ташкилотчиси, шоир Саййид Азимнинг расми ва Бахмалга бағишланган машҳур тарихий битикларига кўз югуртирдик. Шоирдан шу шеърини ўқиб беришларини илтимос қилдик.

БАХМАЛИМ

Тошдан яралганми, дедим бошингни,
Ҳеч ким ўлчаётган эмас ёшингни.
Тарих кўп синади сабри-дошингни,
Сийнанганда бор доғи Бахмалим.

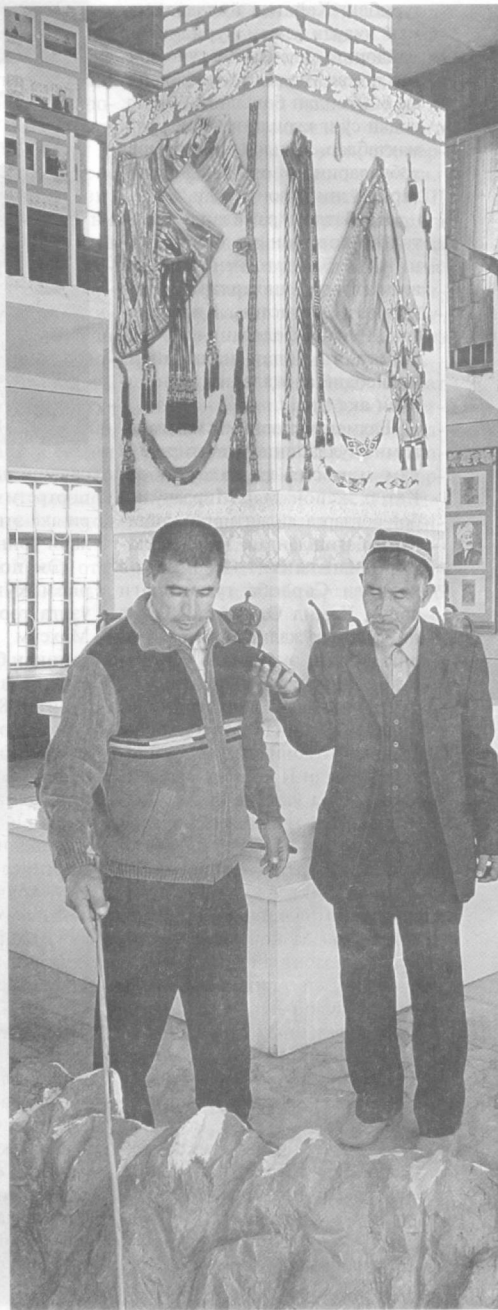
Сўгддан Шош сари ўтаркан карвон,
Пойида ястанган йўл Нуши-Равон.
Хардоғлар, Ҳавкаллар тарих битган он —
Бўлган “Сўғдлар тоғи” Бахмалим.

Тўра Сулаймон-чун илҳом булоғи,
Нурали Қобулга юртдир кучоғи.
Улуғларинг айтсам йўқдир адоғи.
Амир Темур боғи Бахмалим.

Исомга кушойиш тиларкан Расул
Саҳоба йўллади оламга буткул,
Из қолдирди сенда арабий Дулдул
Азиз авлиёлар оҳи Бахмалим.

Тарихга кўмилиб бораман мен ҳам,
Комиллик этагин тутолмай маҳкам.
Тилагим — сени пок сақласин Эгам.
Эларга таралган донғи — Бахмалим.

Рауф РАҲИМ

Навоийнинг

Навоётаълимлари

Маълумки, Алишер Навоий ўз замонасидаги энг кўп тарқалган чолғу асбоблари ҳамда мусиқа назарияси билан қизиққан. У бастакор Хўжа Юсуф Бурхондан мусиқа назариясидан сабоқ олган. Замондошларидан етук бастакорлар Ҳофиз Шарбатий, Абдулла Марварид, хонанда ҳамда созандалар Устод Кулмуҳаммад, Камолиддин Ҳусайний ва бошқа санъаткорлар билан жуда илиқ муносабатда бўлган. Аллома тахаллусига “Наво” атамасини асос қилиб олганлиги ҳам бежиз эмас. Навоий чолғу асбоблари садолаттан ёқимли мусиқий наволарни жуда севган, ўзининг дostonларида ҳам мадҳ этган.

«Хамса»нинг тўртинчи дostonи “Сабъая сайёр” ишқий саргузашт дostonидир. Ундаги Баҳром ва Дилором ҳикоятларида ошиқ-маъшукнинг севги саргузашти баён қилинади. Баҳром — шoҳ, Дилором — санъаткор, гўзал, қалби соф қиз, бироқ ҳуққисиз. У ўз кечинмаларини севимли чолғуси чанг орқали тараннум этади. Алишер Навоий халқ орасида кенг тарқалган ушбу чолғуни Дилором нақадар жозибали чалишини шундай тасвирлайди:

*Чанг олиб торини тузар эрди,
Лек жон риштасин узар эрди.
Чанг торига чин фиғон берди,
Кимки ўлтирмиш ерда жон берди.*

Дoston халқ бадиий ижодининг самарали таъсирида яратилган. Навоий ўз қаҳрамонларининг ички дунёсини очишда “халқ чолғулари”дан ҳам унумли фойдаланган.

*Ҳар замон кўнгли бир ҳаво қилибон,
Чангдек ўзга бир наво қилибон.*

ёки

*Чангни қўлга олиб айлади соз,
Чанг ила нағма айлади овоз.*

Дилоромнинг элга танилиши ҳам моҳир хонанда ва созандалиги туфайли рўёбга ошади.

*Унинг овозаси жаҳон тутти,
Чангин овози осмон тутти.*

Шoҳона базмларда энг моҳир созандалар, хонандалар иштирок этишлари, ўзбек миллий чолғуларининг баланд пардаларида баралла янграши ижодкор томонидан моҳирона тасвирланган.

*Шoҳғаким, ишрати мудом эрди,
Соз бирла суруд ком эрди.
Кўп эди хизматида руд аҳли,
Базмида жон фидо суруд аҳли.
Лаҳни чангу рубоб эди бир ён,
Сайд этидин қабоб эди бир ён.
Кўрган ўлмакка қилмаса оҳанг,
Вой ул дамки, олса илгига чанг,
Чанг чун жонфизо садо чекса,
Ўзи ул савт ила наво чекса.*

Дostonда шунингдек, бошқа чолғу асбоблари ҳақида ҳам байтлар бор:

*Хoжа мажлисида ҳозир айлади май,
Чикти савти рубоб нағмаи най.*

Навоий асарларида баён этилган чанг чолғуси “арфа” туридаги торли тирнама халқ чолғу асбобларидир. Унинг ипақдан қилинган торлари ёқимли бўлган. Асосан ундан ашулага жўр бўлишга фойдаланилган.

*Демагил чанг, солики ҳамқад,
Чанг қадлар бадул бўлб ҳамқад.*

Бу байтда мусиқа чолғуси чанг эгик бўлгани учун қадди буккик сўфиларга ўхшатишган. Бу эса чанг чолғусининг арфасимон эканлигидан далолатдир.

Навоий тариф этган «чанг»лардан бири грузин халқ чолғу асбоби бўлиб, ҳозирда ҳам кенг ишлатилмоқда. Алишер Навоий газалларига куй басталаш борасида “Қасидаи Ҳилолия”да шундай таъриф беради:

*Соз этиб, чангу тузуб, ул унга руҳ афзо суруд,
Чолибон нақшу амал боғлаб Навоий шеърига...*

Шoир “Маҳбуб-ул-қулуб” да таъриф берган мусиқий чолғуларнинг ҳар бири ўзига хос жозиб бахш этиши билан ажралиб туради:

*Майхонада ким майдин ибo қилгай,
Най бир дилкаш наво била ани расво қилгай.
Агар киши май ҳавосини бошдин чиқарур,
Ғижжак носаси билан анга ёлворур,
Ва танбур пардадаги фитнадин ҳалок этар,
Ва офият пардасин чок этар.
Ва чанг зорлиғ билан бўғизин тортар,
Ва уд лисони нағмаси тарғиб чандон ҳам ортар.
Андаким рубоб бошин ерга қуюб кўргузгай,
Ва қобизга кулоқ тутиб ойга тарғиб оҳангин тузгай.
Чун қонун ва чағона носаси кулоққа тушгай,
Ва маҳваши соқи юкини май оёққа тушгай.
Ул вақт зухду тақвога не эътибор,
Ва ҳушу хирадга не ихтиёр.*

Майлумки, инсон онги камол топгани сари, чолғу асбоблари ҳам такомиллашиб, ранг-баранг кўриниш касб этиб келмоқда.

Алишер Навоий асарларидаги тарифдан ўша даврда кенг тарқалган мусиқа чолғу асбоблари номларини яққол билиб олиш мумкин. Булардан айримлари: най, қўшнай, чанг, қонун, арғанун, мизмор, уд, танбур, рубоб, дутор, ғижжак, қобуз, шунингдек, тўй ва оммавий тадбирларда ишлатиладиган карнай, сурнай, ногора, чилдирмадир.

Афсуски, мусиқор, арғанди, валамиз, қўшавлос, зангура, саптур каби чолғу асбоблари ҳозирги кунгача этиб келмаган.

Навоий ижрочилик санъати маҳоратини оширишда уста санъаткорлар яратган маҳорат мактабидан ибрат олиш, халқ ижодиётига катта эътибор бериш, шу билан бирга Ал-Хоразмий, Абу Наср Форобий, Ал-Қандий, Абдулқодир Найий, Шайх Шамси Раббоний ва бошқа алломаларнинг мусиқа борасидаги рисоаларини мутолаа қилишни маслаҳат берган.

Навоий ижодида эзгулик, соф муҳаббат, поклик, инсоний фазилатларни удуғлаш, авлоддан-авлодга ўтиб келаётган маданий меросни кунт билан ўрганиш, виждон эркинлиги, тинчлик, тотувлик сингари гоёлар ётади.

Халқ мусиқа ижрочилиги, маданий меросимиз тарихини ўрганиш соҳасида бугунги кунда катта ижобий ишлар амалга ошрилмоқда. Мусиқа чолғучилик тарихини ўрганишда илмий тадқиқот ишларини олиб бораётган мусиқашунос олимлардан: Ўзбекистон Республикаси фан арбоби, профессор Ф. Кароматов, Ўзбекистон Республикаси санъат арбоблари, профессорлар Т. Фафурбеков, Р. Юнусов, Р. Абдуллаев, О. Иброҳимов, санъатшунослик номзодлари, доцентлар З. Каримова, Д. Рашидова ва бошқалар бу соҳага улкан ҳисса қўшиб, илмий изланишлар олиб бориб маданий меросимизни халқимизга, айниқса, келажак авлодга етказишда фидокорона меҳнат қилмоқдалар.

Уларнинг илмий изланишларида Алишер Навоий яратган ижод дурдоналари орасида мусиқа, халқ чолғулари, ижрочиликка дахлдор кўплаб фикр-мулоҳазалар тўлақонли очилиб берилётгани кувонарлидир.

Рустам ХҲЖАЕВ,
Ўзбекистон Давлат консерваторияси профессори

Бултон Махмуд ва Фирдавсий

Х аср охирига келиб, Бухоро амири Нуҳ ибн Мансур хукмронлигининг охирларида сомониёлар давлатига тобе бўлган жуда кўп вилоятларда мустақиллик талаб қилиб, исён қўтара бошлади. Сомониёлар қўшини бошлиғи, сипоҳсолар Абул Ҳасан Симжур Хуросон вилояти ноиблиги билан қаноатланмай, Бухорога қарши уруш бошлади. Абул Ҳасан Симжур 989 йилда вафот этгач, унинг ўғли Абу Алига қарши Балх ҳокими Қойиқ Хуросон тахти учун урушга киришди. Абу Али ибн Симжур энгиб чиқди.

Муаррих Гардизий “Зайнул-ахбор” асариде ёзишича, Абу Али Симжур Хуросон атрофидаги сомониёларга қарашли устаконалар, кўпчилик корхоналардан келатган барча даромадларни бир ўзи тасаруф қила бошлади. Ибн ал-Асир таъкидлашича, амир Нуҳ ибн Мансур Хуросон ноиб Абу Алидан даромадларнинг бир қисмини Бухорога жўнатишни таклиф этган номасини менсимай, жавобсиз қолдирган.

Бу ҳам етмагандай, Абу Али Бухоро марказий ҳокимиятига қарши, сомониёлар давлатини бўлиб олишни таклиф этиб, Фарғона ва Қошғардаги турк қорахониёлар давлатининг бошлиғи Бугроҳон билан яширин иттифок тузди.

Милодий 990 йилнинг бошларида Бугроҳон қўшинлари Хуросон ноиб Абу Али ёрдамида Мовароуннаҳр худудларига бостириб кирди. Балх ноиб Фойиқ ҳам, Бухорони ҳимоя қилмай, атайлаб жангга энгилиб беради. Иккала саркардасининг хиёнатидан ғазабланган амир Розий – Нуҳ пойтахт Бухорони ташлаб, Хоразм тарафга чекинади.

“Енгилган” Фойиқ Бугроҳоннинг совға-саломларини олиб, Балхга қайтади. Абу Али Симжур Хуросонда мустақамланиб олади. Бугроҳон Бухоро тахтига ўтиради.

Махмуд ибн Сабутегин ва унинг ўғли Масъуд девонхонасида хизмат қилган тарихчи олим Абул-Фазл Бай-ҳақий “Масъуд тарихи” китобида юқоридаги воқеаларни бундай баён қилади: “Ҳижрий 380 (милодий 992) йил рабиул аввал ойида Бугроҳон келгач, сомониёлар иши орқага кетди. Бугроҳон сомониёлар хазинасидаги беҳисоб бойликларни ва бошқа хазиналарни кўлга киритади. Орадан бироз вақт ўтгач у буйрак дар-

дига йўлиқиб, Қошғарга қайтиш олдидан Нуҳ ибн Насрнинг ўғли Абдулазизни ҳузурига чақирди. Гап шундаки, Нуҳ ибн Наср билан Нуҳ ибн Мансур сомониёлар тахтига даввогар бўлиб, ўзаро қурашда амир Розий – Нуҳ ибн Мансур энгиб чиққан эди. Бугроҳон Нуҳ ибн Насрнинг ўғли Абдулазизга “Сендан салтанатни амакинг Нуҳ ибн Мансур зўравонлик билан тўртиб олган деб эшитганман. Сен мард, одил ва оққўнғил йигит экансан, шунинг учун сомониёлар салтанатини ўзингга қайтариб бераман. Хафа бўлма, қачон қўйналиб қолсанг, мени ёрдамга чақиргин”, деган. Сўнг Бугроҳон қўшини билан Бухоролдан Самарқандга келгач, касали оғирлашиб вафот этди.

Амир Розий ҳижрий 992 йилнинг жумадуллоҳир ойининг ўртасида Бухорога қайтиб келгач, жияни Абдулазизни ҳибсга олдириди, сўнг кўзларига камфор қуйдириб, кўр қилди. (М.Наршахий. Бухоро тарихи).

Милодий 994 йил рамазон ойининг ўртасида Абу Али Симжурнинг тажовузулари ҳаддидан ошиб кетгач; амир Розий Фазнига, амир Сабутегинга нома ёзиб, уни бу ишлар юзасидан учрашиб, биргаликда чора-тадбир кўриш учун Нахшаб чўлига (қўшини билан) келишини илтимос қилади. Адолатли амир Сабутегин жуда катта ва шижоатли қўшини ва сон-саноксиз филлари билан айтилган жойга йўл олди. У ўғли амир Махмудни ҳам ўзи билан бирга олиб келди – чунки амир Нуҳ унга (жангда) Абу Али Симжурни енгса Хуросон ноиблигини ваъда қилган эди. Улар Нахшаб чўлида учрашдилар. Сипоҳсоларлик (бош қўмондонлик) амир Махмудга топширилди. Унга Сайфуд-давла (Давлат қиличи) деган унвон тақдим этилди. Ота-ўғил қўшин билан Балхга йўл олдилар.

Амир Розий катта қўшин билан Бухоролдан чиқди. Улар биргалишиб, Ҳирот томон йўл олдилар. Бу ерда бувахийлар вазири Соҳиб ибн Аббосдан мадад олган Абу Али ва Фойиқ мустақамланиб олган эдилар. Масалани урушсиз ҳал қилайлик, деб (Нуҳ ибн Мансур) бир неча кунгача элчиларини душман қароргоҳига юборди. Абу Алининг қўшини савашишга қарор қилди. Аммо, қаттиқ жангда Абу Али енгилди. Кескин бир вазият вужудга келган пайтда Абу Али қўшинида хизмат қилаётган Дорю ибн Қобус (Журжон амири Қобус ибн Вашмгиннинг ўғли) амир Нуҳ тарафига ўтиб кетди. Абу Али Нишопур-

га чекинди. Хуросон амири (Маҳмуд) кўшинлари Бухорога қайтди. Амир Сабутегин билан Абул Форис (амир Маҳмуднинг қайнотаси) кўшинлари Нишопурга қараб юрдилар”. (Абул-Фазл Байҳақий масъуд тарихи).

Жаҳонда тенги йўқ аллома Беруний “Осарул-боқий” (“Қадимги халқлардан қолган ёдгорликлар”) асарини Журжон амири Қобус ибн Вашингир ҳомийлигида, астрономия, геология, геодезия, минералогия, фармакология (“ас-Сайдана”)га доир энг муҳим асарларини қисман Хоразм Маъмур академияси, кўпроқ газавий ҳукмдор (султон Маҳмуд ва султон Масъуд) ҳомийлигида ижод қилган. Яна бир буюк ватандошимиз — Ибн Сино ҳам маълум вақт Хоразмшоҳ Маъмурнинг бош вазири Абул-Хусайн Аҳмад ибн Муҳаммад ас-Суҳайлий ғамхўрлигида, кейинроқ сомониёлар ҳукмдори Нух ибн Мансур, қудратли бувайҳийлар давлати ҳукмдорлари Алоуд-дава ва Шамсуд-дава, яна шу сулола вакили Сайида ва унинг ўғли Рустам ғамхўрлигида ижод қилган.

Беруний ва Ибн Синога ҳомийлик қилган ҳукмдорлар кўп ҳолларда бир-бирига душман, уруш ҳолатида бўлишига қарамай, буюк олимлар ва шоирларни ўз атрофига тўлашга уринар эдилар.

Бу маълумотлар бизга султон Маҳмуд ва Фирдавсий муносабатларини ойдинлаштириш учун зарур. Арузий Самарқандийнинг ҳомийлари бўлмиш гурайиларнинг газнавийларга душманлиги нақадар кескин бўлганини Арузий Самарқандий яширмай ёзади. Аввалгига гурий ҳукмдорлар газнавийлар билан, буларнинг вориси Баҳромшоҳ билан дўстона муносабатда эдилар. Аммо, уч ака-каврини ҳукмдорлардан бири Кутбиддин биродарлари билан жанжаллашиб, Фазнага кетиб қолади. Фазнада уни қўшиб оладилар. Лекин Кутбиддин Фазнада номусонлиқ ишлар билан шугуллангани учун ўлимга маҳкум бўлади. Газнавийлар подшоҳи Баҳромшоҳ уни ўлимга ҳукм қилади. Кутбиддиннинг укаси Сайфиддин ўлишидан Фазнага қўшин тортиб келади, лекин Баҳромшоҳдан енгилди. Баҳромшоҳ буни ҳам дорга осди. Буларнинг укаси жангари Аловуддин катта кўшин билан келиб, газнавийларни енгади. Баҳромшоҳ Ҳиндистонга қочади. Аловуддин Фазна шаҳрида шоҳ саройига ва бошқа барча биноларга ўт қўйиб, ёндиради. Газнавийларнинг пойтахти бир ҳафта ёнғинда қуйиб, қули кўкка соворилди. Аловуддин Султон Маҳмуд ва Султон Масъуд қаорларидан бошқа ҳамма қабрларни бузиб, суякларни олдириб, ёқади.

Гурайлар подшоҳи Аловуддин шу қилмиши сабабли Жаҳонсуз (жаҳонни куйдирувчи) лақабини олган, деб ёзади Арузий Самарқандий асарига кириш сўз муаллифлари Ҳамиджон Ҳомидий ва Маҳмуд Ҳасаний. Атоқли шарқшунос олим Н.А.Болдирев ҳам бу воқеани эслатган. Низомий Арузий ёзишчи, Аловуддин Жаҳонсуз яна бир макр-ҳийлани ўйлаб топди. У машур шоирларнинг султон Маҳмудга атаб ёзган маҳияларини олтинга сотиб олиб, ўз казинасида сақлайди. У Фирдавсийнинг Султон Маҳмудга атаб ёзган маҳдисини ёлдоб юради.

Беруний давридаги Хоразм маланинги муҳити ҳақида газнавийларнинг ашаддий душмани бўлган Ферузқўҳди гурайлар (хурийлар)дан Аловуддин Жаҳонсуз Шансобий хизматида бўлган аллома Низомий Арузий Самарқандий газнавийлар тарихчиси Абул-Фазл Байҳақийнинг “Масъуд тарихи” (бу ерда Масъуднинг отаси султон Маҳмуднинг тарихи ҳам бор) ва Берунийнинг қисман сақланиб қолган “Хоразмнинг машур кишилари” (арабча-

си “Машоҳири Хоразм”) асарларига суяниб ёзади: “Хоразмшоҳ Абул-Аббос Маъмурнинг Аҳмад ибн Муҳаммад ас-Суҳайлий деган вазири бўлиб, у Ҳаким тазли, латиф руҳли, фозил киши эди. Хоразмшоҳнинг ўзи ҳам ҳақимона (донишманд, файласуфларча) табиатли, фозил кишиларни яхши кўрувчи одам эди. Шу туфайли унинг саройида бир неча ҳақим ва фозил кишилар, чунончи, Абу Али ибн Сино, Абу Саҳл Масихий, Абул Хайр ибн Ҳаммор, Абу Райҳон Беруний ва Абу Наср Арроқ (ёки ал-Ироқ)лар тўпланган эди”. Низомий Арузий Самарқандий фикрича, Абу Наср Арроқ ризеъет илми соҳалари бўйича иккинчи Батлимус, Абул Хайр ибн Ҳаммор табобат соҳасида Букрот (Гиппократ) ва Жолинус (Гален)дан кейин учинчи, Абу Райҳон Беруний юлдуз илмида Абу Маъшир (Балхий) ва Аҳмад ибн Абдуҷалил (Фарғоний) билан бир сафда эдилар. (Фазнавийларга қарши руҳдаги бу муаллиф Берунийнинг математика, минералогия, геодезия, тарих, ҳиндшунослик, этнография соҳаларида ёзган асарларини билмаган кўрилади — М.А.), Ибн Сино ва Абу Саҳл Масихийлар эса барча фанларни ўз ичига олган фалсафа бўйича Аристотелис (Арасту)нинг шоғирдлари эдилар. (Арузийнинг бу фикри тўғри, яна қўшимча қилсак, Ибн Сино ўзи эътироф этишича, жуда кўп соҳаларнинг алломаси, афлотунчи ва арастуши, Устози Соний — Муҳаммад Форобийнинг ҳам маънавий издоши, шоғирди эканлигини айтмоқ керак).

Шундан сўнг Низомий Арузий Самарқандий газнавийлар давлати раҳбари султон Маҳмуднинг Хоразмшоҳ Маъмурга ёзган мактубининг асосий мазмунини келтирди: “Эшитишимча, Хоразмшоҳнинг мажлисида (юқоридаги алломаларнинг исмлари келтирилган) дунёда тенги йўқ фозил кишилар бор экан. Улар бизнинг мажлисимизга юборилишлари зарур. Токи улар бизнинг мажлис-суҳбатларимизда қатнашиш шарафига ноил бўлсинлар. Биз эса уларни ҳамма зарур нарсалар билан таъмин этамиз. Бу хизмат учун Хоразмшоҳдан миннатдор бўламиз”. (“Чаҳор мақола”, 78-саҳ.).

Бу сўзларга қийлироқ эътибор берайлик. Султон Маҳмуд Хоразмшоҳ Маъмурдан катта бож-хирож эмас, олтин-қумуш эмас, буюк алломаларни юборишни сўрамоқда. Тўғри, Султон Маҳмуднинг кейинроқ вазири Хожа Аҳмад ибн Ҳасан Меколий билан юборган мактубида Хоразм пойтахтида Султон Маҳмуд номига хутба ўқиш масаласи ҳам бор. Лекин, кейинги мактуб ёзилган вақтда Хоразмшоҳ Маъмурга қарши ўз кўшин бошлиқлари исён кўтаришни режалаштирган эдилар. Хуфялари орқали буни билиб қолган Султон Маҳмуд хутба ёрдамида Хоразмшоҳни исёнчиларнинг ҳужумидан асраб қолмоқчи эди. Хоразмшоҳ султон Маҳмуднинг кўёви (синглисининг эри) эди. Кўшин бошлиқларининг исёни бошланishi олдидан Хоразмшоҳ ўз вазири Абу Райҳон Берунийдан “Бу оғир вазиятни ўнглаш учун нима қилиш керак?” деб маслаҳат сўрайди. Вазир Беруний ўз ақл-заковати билан Хоразмшоҳга ягона тўғри йўлни кўрсатади. Лашкарбошилар султон Маҳмуд номига хутба ўқилишига қарши эдилар. Лекин агар хутба ўқилмаса, султон Маҳмуд лашкар бошлиқларининг исёнини бостириш учун катта кўшин билан етиб келиши мумкин эди. Вазият янада оғирлашиши мумкин эди. Хоразмшоҳга Беруний хутба масаласини кўшин бошлиқларига билдирмай турайлик, дейди. Хоразмшоҳ бу маслаҳатни қабул қилмайди ва кўшин бошлиқларига хутба масаласини айтиди.

Қўшин бошлиқлари норози бўлиб, тўполон кўтардилар. Хоразмшоҳ уларни тинчитиш учун “Мен сизларни синаб кўрмоқ учун айтган эдим”, — дейди.

Лекин қўшин бошлиқлари бу гапга ишонмадилар. Улар Хоразмшоҳнинг кўшиқга бостириб кириб, ёқиб юбордилар. Хоразмшоҳ ёнгида ҳалок бўлди. Султон Маҳмуд бу воқеадан хабар топиб, Хоразмга катта қўшин билан келади. Хоразмшоҳни ўлдирган қўшин бошлиқларини тутиб, аввал филларга бостириб, сўнг дорга остиради. (Абул Фазл Байҳақий Масъуд тарихи. Т. 1962. саҳ.594–600.) Беруний ва Абул Фазл Байҳақий ёзишларича, шу вақтларда султон Маҳмуд бир неча марта Ҳиндистонга юриш қилиб, ғолиб чиққан эди. У Бағдод халифасидан Ямин-уд-давла ва Тож-ул-милла (“Давлатнинг ўнг қўли ва мусулмон миллатининг Тожи) деган унвон билан тақдирланган эди. У, ўзини Осиёдаги барча халқларни ҳақ йўлга — Ислом динига киритувчи Ғозий деб, бу билан фахрланарди.

Донишманд ва заковатли шоир Фирдавсий ҳам “Шоҳнома” асарининг бошланғичида Султон Маҳмудни бутун оламга бахт-саодат келтирувчи, адолатли ва доно подшоҳ деб мақтайди. Куйида Фирдавсийнинг Султон Маҳмудга мадҳиясини тўлиқ келтирамиз.

Султон Маҳмудни фақат Арузий эмас, балки шўро олимлари ҳам тарихга зид равишда золим, жаҳлдор қилиб кўрсатган эдилар. Аслида, тарихий манбаларда бунинг аксини кўраемиз. Султон Маҳмуднинг замондoshi, тарихчи, газавийлар давлати девонидаги котиблар бошлиғи, бош мунший Абу Наср Мишкон ва бошқа лашкарбошилар ҳам султонга истаган вақтларида кўнглидаги фикрларини бемалол айтар эдилар. Султон Маҳмуд вазири Ҳасан Майнандийнинг ўғли Аҳмад ибн Ҳасанни ҳам отасининг ўрнига бош вазир қилиб қўйган эди. Аҳмад ибн Ҳасан аввал адолатли, яхши ишлади. Давлат хазинасини ҳалол йўл билан бойитди. Лекин кейинги вақтларда бойликка, мол-дунё тўплашга, порахўрликка ружу қўйди. Бу айблари исботлангач, Султон Маҳмуд уни бош вазирликдан бўшатди, порахўрлик билан орттирган бойликларини давлатга ва эгаларига қайтаришга мажбур қилди. Аҳмад ибн Ҳасан султон девони бош муншийси Абу Наср Мишкон билан қалин дўст эди. Бош мунший бош вазирнинг илтимоси билан Султон Маҳмуддан уни вазифасида қолдиришни илтимос қилди. Султон кўнмади, Абу Насрга бош вазирнинг порахўрлигини, бойлик тўплашга ҳирс қўйганлигини тўшунтирди. Абу Наср Мишконнинг шогирди, ёрдамчиси Абул Фазл Байҳақий ёзишича, бир кун султон овдан кейин зиёфат вақтида унга ярим ҳазил ва ярим жиддийлик билан “Вазиляр — подшоҳлардир” — деди. Бу фикрни қайси китобда ўқигансан? — деб ҳахоба қилди. Бош мунший: “Бундай фикрни китобда учратмаганман. Лекин, китобда бошқачароқ фикрни учратдим, — деди. Султон Маҳмуд: “Қанақа фикр? — деб сўради. Бош мунший: “Китобда ўқидимки, “Энг аҳмоқ ва илмсиз одамлар вазирликка интиладилар”. Султон Маҳмуд: “Нима учун?”, — деб сўради. Бош мунший: “Чунки подшоҳ энг хурматли вазирини ҳам бир ҳафтага етмай, душманам деб ҳисоблайди”.

Султон Маҳмуд бош муншийнинг подшоҳга етакчи лашкарбошилардан бири — Али Нуштагин кўп май ичиб маст бўлиб қолди. Ярим кечада “уйимга кетаман” деб

ўрнидан турди. Султон “Маст аҳволда кўчада юрсанг, муҳтасиб ва миришбаларга тутилиб калтак билан, кетма”, — деди. Лашкарбоши Ужар эди, навкарлари билан кўчага чиққанида туниги муҳтасибга учради. Уни тутиб калтакладилар. Эртасига у султон хузурига муҳтасибдан шикоят қилиб келди. Султон Маҳмуд хаҳолаб қулиб: “Айтган эдим-ку, калтаклашади деб. Муҳтасиб тўғри жазо берган, сени лашкарбоши деб аяб ўтирмайди, шариятга тўлиқ амал қилди”, — деди.

Султон Маҳмуд вафотидан сўнг (1030), ўғли Султон Масъуд отаси давридаги адолатли, ҳалол вазирларни ишдан бўшатиб, атрофига фирт порахўр ва золимларни йиғиб олди. Охири Худонинг жазосига учради.

“Шоҳнома”нинг форсча аслиятида ақл-идрок мақталган муқаддима (форсийда — оғоз), “Ектайиши офариниш” (олам яралishiга мадҳия), “Гуфбар андар офариниш офтоб” (“Кўёшнинг вужудга келиш ҳақида сўз”), “Дар офариниш моҳ” (“Ойнинг вужудга келиши”), “Гуфтор андар ситойиши пайгамбар” (Пайгамбар мадҳи) берилди. (Мазкур бобда Фирдавсий бир неча байт пайгамбар ҳамда саҳобалари Абу Бакр, Умар, Усмон ҳақида бир байтдан сўз айтиб, асосан, ҳазрат Али мақтовига кенг ўрин беради. Шу сабабли аҳли суннат уламолари Фирдавсийни шиа мазҳабида деб билганлар.) Шундан сўнг “Шоҳнома”нинг ёзилиш тарихи айтилади, аввалроқ “Шоҳнома”ни бошлаб, фақат минг байт ёзганидан сўнг ўлиб кетган Даққиқий эсланади.

Шоир Даққиқийнинг фожиали қисмати ҳақида “Шоҳнома”нинг тўлиқ матнида қуйидаги маълумотлар бор:

*Жавоно биъмад кушода забон,
“Ба гуфто би гуям ман ин дoston.
Жаҳон дил ниҳода ба-дин дўстон,
Ҳам из ба-хўрадон ва ҳам аз ростон.*

Таржимаси:

*Тили очик (равшан) ёш шоир келди.
Бу достони мен айтмай, деди,
Жаҳон аҳли дилу динга дўст бўлгай,
Ақлу ҳақиқатга эл кўнгли тўлгай.*

Лекин Фирдавсий бу истеъодли ёш шоирнинг сирли бир гуноҳи бор эди, дейди. У ана шу гуноҳ ишга умрини бағишлади. Шу гуноҳи туфайли бевақт ажалини топди, ёруғлик кўрмади. У ўз қали томонидан ўлдирилди.

“Шоҳнома”ни халқ қиссаларидан ўрганиб, илк бор дoston қилган истеъодли шоир Даққиқий қандай гуноҳи учун ўлдирилганини Фирдавсий ҳам сир сақтайди.

Фирдавсий ёш шоир Даққиқий “Шоҳнома”нинг икки минг байтини ёзишга ултурганини айтди. Лекин XX аср фирдавсийшунослари (Сайид Нафисий, Мухаммад Нурий Осмонов, Айний, С.Улуғзода, Сесилия Бону Лохутий ва б.) ёзишича, Даққиқий дostonидан бизгача фақат минг байти етиб келган, холос ва бу матн 1949 йилда Сталинбодда форс-тожик ва рус тилларида нашр этилган. Асарнинг шу парчаси истеъодли рус шоири Владимир Державин таржимасида босилган. Асар мазмуни билан танишганимизда Даққиқийнинг сирли гуноҳи нима эканлиги ҳақида бир оз тасаввур ҳосил қиламиз. Даққиқий “Шоҳнома”сининг сақлини қолган парчасида Зардушт Эрон шоҳи Гуштасп Туронга (матнда Чинга дейилган) бож-хирож тўламаслик кераклигини айтди. Гуш-

тасп бу маслаҳатни қабул қилиб, бож-хирожни бекор қилади. Чин — Турон подшоҳи Аржасп (Афросиёбнинг отаси) бу хабарни эшитиб, Эронга қарши уруш бошлайди. Достонда жанглар тасвири орасида зардуштийларнинг Турон динига — Кўк тангрига қарши, туронликларнинг зардуштийликка қарши фикрлари кескин айтилгани Бағдод халифалиги, ислом дини ҳимоячиси бўлган сомонийлар ҳукмдори Нуҳ II ибн Мансурга ёлмаган бўлиши мумкин. Чунки бу вақтда Нуҳ II Турон билан яхши муносабатда эди.

Чунончи, Фирдавсий достонидан унга ҳомийлик қилган Абу Мансур ибн Муҳаммадга мақтов берилади. (“Мени тупроқдан кўтариб, бошимни осмонга етказди”). Кейин эса Султон Маҳмудга бағишланган мадҳия бошланади, юксак баъдий маҳорат билан ёзилган.

Фирдавсий “Шоҳнома”сининг форсча тўлиқ матни факсимилеси тўққиз томдан иборат бўлиб, буюк форс-тожик шоирининг Султон Маҳмудга мадҳиясининг ўзбекча таржимаси адиб ва олим Пирмат Шермухамедовнинг “Беруний” тарихий қиссаси таркибида яқинда қисман нашр этилди. Мадҳиянинг ўзбекча тўлиқ матни таржимаси биз томонимиздан амалга оширилиб, илк бор “Гулистон” журналида эълон қилинмоқда.

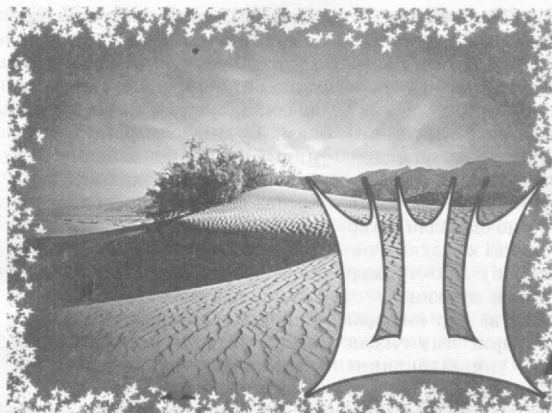
Форс шоири Абулқосим Фирдавсий ўттиз беш йил қизгин меҳнат қилиб, Ажам тарихи битилган “Шоҳнома” асарига сўнгги нуқтани қўйди. Достон Султон Маҳмуд Газнавий шайхига битилган мақтов сўзлари билан бошланади:

*Кўёш нурлари-ла олам ёришиди,
Фил суяги янглиг нурла қоришиди.
Ким эди бу кўёш, берган ҳарорат,
Кимнинг нури ила келди саодат?
Шоҳлар шоҳи бу, Абул-Қосим,
Тоғу тахти унинг кўёшида сим-сим.
Магрибу Машриққа у берар жамола,
Ундан фаровонлик, ундандир қамола,
Уйғонди шул боис менинг ҳам бахтим,
Уни илҳом ила куйламоқ — аҳдим.
Ҳукмдорни кўриш орузи ила,
Уйқуда ҳам унинг дуоси ила,
Рухимга кўринди ажиб манзара,
Уммон тўлақинидан балқиди ёруғ шағм,
Парвоз қилди кўкка, ёришиди олам.
Майсазорни кўрдим шағм ёруғида,
Унда очилганди минглаб чечаклар,
Ферузаранг бир тахт чечаклар аро,
Тахт узра ўлтирар эди бир нихол.
Бошида олмосдан тоғу эди ҳилол,
Камончилар сафи чексиз, поёнсиз,
Тахт ёнида турар донишманд вазир,
Шаҳаншоҳга адл, ҳақ сирларин айтур,
Кўриб бу ҳашамат, шону шавкатни,
Саноксиз филларни, қўшин ва тахтни,
Авёнлардан сўрдим ҳавас-ла ёниб,
Бу тоғу тахтни ё осмон ва қамар,
Родийни қопламиш юлдузми, лашкар?
Ўғайлар айтдилар: “Бу шоҳи Рум ва Хинд,
Забтнда мамолик Кануждан то Синд”.
Тағзимдадир шоҳга Эрон ва Турон,
Барча халқлар ундан кутади фармон.
Шоҳ кийган маҳали бошига зар тоғу,
Адлдан диллар шод, ғаний ва муҳтож,*

*Маҳмуд ҳукм қилса ва берса фармон,
Бўри билан қўзи тинч яшар, омон.
Кашмир гўмбазлари, то соҳили Чин,
Уни шарафлайди ҳоқони — Мочин.
Гўдақлар она сўтин эмишин ташлаб,
Султон Маҳмуд дея сўз айта бошлар.
Қўйлагин бу номин байт-ла жарангдор,
Асрдан-асрга янраб оҳангдор.
Фармонига барча қилар итоат,
Унга хизмат қилиш бахту саодат...”
Уйғониб, ўйладим, хайри бу туши,
Бошимга соясин солажак бу қуш.
Қоронгу кечада уйқу ҳам қочди,
Уридан турдимку, бахтим юз очди.
Офарин айтмишга арзир шаҳриёр,
Дирам тилло эмас, қилай жон нисор.
Дилимда айтдимки, бу туш баишорат,
Достон ёзиш учун бу бир ишорат.
Жаҳон яшнамқанда, чу бору баҳор,
Ҳаво тоза, булут саҳий, замин сабзозор.
Мурод денезица тўлиқ бу олам,
Ювилган шишадай тилиқ — боғи Эрам.
У берар Эронга адл, яхшилик,
Унинг ёди билан барча халқ тирик.
Меҳмондорчиликда осмондай саҳо,
Жангу жадал ичра мисли амдаҳо.
Тани филдай кучли, жони Жаброил,
Баҳор булутидай кафти, дили мисли Нил.
Бузук ва бадҳоҳлар душмани, хашми,
Динор, тилло хордир, тўй эрур чашми.
Кўзица илмайди, гарддар бож ва ганж,
Дилин тўйра қилмас низо ила ранж.
Унинг гамхўрлиги билан ҳар одам.
Озоду оққўнми, билмас қайғу, гам.
Шаҳаншоҳ дўстигица ким сазовор,
Фармонига шайдир, қилур ифтихор.
Юки енгиллашар, топар ҳаловат,
Рой ва хунар аҳли жонига роҳат.
Бу икки меҳтардан эл, юрт шомдон,
Фарр ва зафар топар олам ва замон.
Акаси Носируддин мисоли падар,
Тахти тоғи юксак Сурайё қадар.
Бошқаси — диловар, Тус сипоҳдори,
Мардликда шернинг ҳам касод бозори.
Сипоҳдор не бойлик топса даҳрдан,
Бахшида қилади, топар баҳрдан.
Халқни етаклар у Яздон раҳнамо,
Эл ҳам унга тилар чин диддан дуо.
Хусравий тоғи-ла юртда бош бўлсин,
Ғам кўрмасин, элга кўзу қош бўлсин.
Шарафлаб бу икки шаҳаншоҳ номин,
Буюк илҳом ила ёзай достоним.*

Абулқосим Фирдавсийнинг ушбу мадҳияси “Шоҳнома”нинг ўзбек ва тожик тилида нашр қилинган нусхаларида тушириб қолдирилган. Ҳолбуки, достоннинг Техрон ва Москвада чоп этилган китобларида “Султон Маҳмудга ситойиш (мақтов)” аслидага қандай бўлса, шундайлигича келтирилган. Тарихий ҳақиқат тикланаётган Истиклал даврида бу икки буюк шахснинг абадий душман қилиб кўрсатишга чек қўйиш зарур.

Маҳкам АНДИЖОНИЙ

Халқимиз азалдан жуда кўп анъаналар, удумлар, ирим-сирим ҳамда ўзига хос урф-одатлар, қонун-қоидалар асосида ҳаёт кечиради.

АМОЛНИ ТЎХТАТИШ...

Бу урф-одат, анъана ва удумлар, албатта, бирор бир мақсадни кўзлайди, бу мақсад эса, албатта, халқимиз эртақларидаги ҳолат, яъни доимо ёмонлик устидан яхшилиқнинг ғалабаси билан туггани каби бу ҳолатларда ҳам фақат яхшилиққа

йўлловчи, йўналтирувчи мақсад яширинган бўлади.

Удумларимизнинг асосий қисмида одоб-ахлоқ тарбияси, замонавий тил билан айтсак гигиена, боболар руҳига ҳурмат, она Ватанга муҳаббат, элга салоқат, инсонийлик билан бир

қаторда инсонларнинг яшаши учун бир-бирига ёрдам кўрсатиши каби хусусиятлар борлигини кўрамиз ва халқимизнинг донолигига, топқирлигига яна бир бор тасаннолар айтгимиз келади.

Халқимизда шундай удумлар

Билим шундай кучки, бу кучга бизни қуршаб турган табиат инерцияси қарши туролмаганидек, энг тош қотган янглишишлар ҳам дош беролмайди.

ГЕРЦЕН

Руҳият ҳам тана сингари мутасил озиқланишсиз яшай олмаслик қонуни измидадир.

ВОВЕНАРГ

Билимсизлик — қулфатдан қутулишнинг ёмон воситаси.

СЕНЕКА

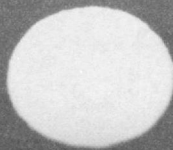
Билганларимизнинг чеки бор, билмаган нарсаларимизнинг эса ҳад-чегараси йўқ.

ЛАПЛАС

Илмдан бир шувъа дилга тушган он,

Шунда билурсанким, илм бепоён.

ФИРДАВСИЙ

Умрнинг бутун маъноси мавҳумлиқни тўхтовсиз забт этиши, тобора ва ҳақиқат кўпроқ билишга интилишидир.

ЗОЛЯ

Инсон дунёни қанчалик билса, ўзлигини ҳам шунчалик англайди.

Сиз нимани тушунмасангиз, у сизга бегона.

ГЁТЕ

борки, улар табиат билан ўзига хос тиллашишга ўхшаб кетади. Бу удум “Шамолни қайтариш”, аниқроқ қилиб айтсак, табиатнинг эгизак ҳолати — “Ўмғирли шамол”ни тўхтатиш учун қилинадиган удумлардан бири ҳисобланади. Табиатнинг асосий бошқарувчи, об-ҳавони ўзгартирувчи кучларидан бири шамол ҳисобланади. Шамол эса ҳар хил бўлади: оддий шабада, чанг тўзонли шамол, куруқ шамол, совуқ шамол, гармселли шамол.

Шулардан бири ўмғирли шамол бўлиб, бу шамол ўмғирнинг ерга, иморат деворларига урилиш кучини оширади. Бундай шамоллар баҳор ва кузда кўпроқ бўлади. Баҳор фаслида эса халқимиз қир-адирларда, кенг жойда ўзига хос кўплаб сайил, учрашув, улоқ, тўй-ҳашамлар ўтказишни яхши кўради. Демак, баҳор фаслида ўтказиладиган тантаналарга ўмғирли шамол халақит бериши шундан маълум. Буни билган хал-

қимиз табиат билан тиллашиш, ундан ёрдам сўраш ёки илтижо қилиш учун ўзига хос удум — “Шамолни тўхтатиш” удумини ўйлаб чиққан.

Бу удум кўпинча сумалак пишириш сайилларида ўтказилган, чунки шамолсиз оҳиста ёққан ўмғир сумалакка зарар қилмайди. Аммо шамолли ўмғир эса чанг-тўзон ва хашакни учуриб келади, бу хас-чўплар қозонга тушиши мумкин.

Бундай пайтда бир никоҳли ва биринчи марта эгиз туққан аёл топилиб, уни тадбирнинг асосий қаҳрамони деб эълон қилинади ва иккита нон олиниб, чигити олинган тоза пахта иккала нон орасига солинади. Нонлар пахтаси билан ёғоч устунга, қибла тарафга қаратиб михланади. Шу пайтда эгиз туққан аёл устундан 5-6 қадам нарида шамол турган тарафга қараб чопон ёки менсаги билан елпиб туради. Эгиз болаларнинг

каттаси Ҳасан ёки Фотима бир қўлида сув солинган пақир, бир қўлида супургини олиб, уни сувга ботириб, онаси атрофини айланиб, супурги билан сув сепади. Бу ҳолат 9 мартаба айланиш билан яқунланади. Шу пайтда нонлар қоқилган устун ортида бир аёл, олдида яна бир аёл турган ҳолда нонларни икки томонга қаратиб 9 марта айлан-тирадилар. Бу ҳолат ижро этилаётган пайтда энг хурматли бир никоҳли оналардан бири бор овозда шамолга шундай мурожаат қилади:

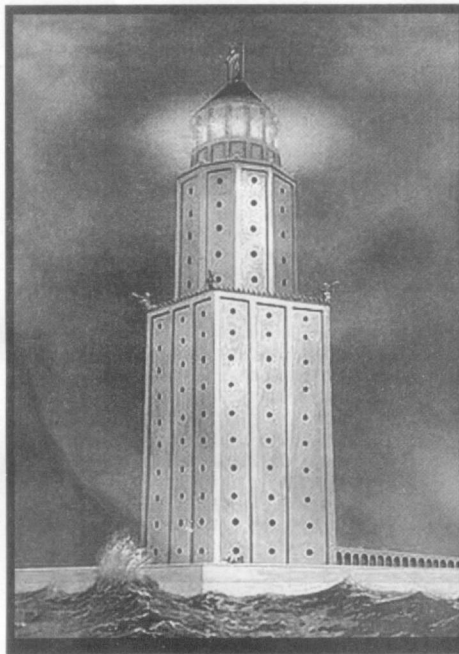
Шамол, онанг ўлди,

Шамол, онанг ўлди.

Ризқинени ол-ол,

Тоғларга бор, қирларга бор,

— деб 2-3 марта қичқиради. Бу сўзлар юқоридаги жараён ижро этилиш даврида айтилади. Шунда эса эгизакларнинг кичиги Ҳусан ёки Зуҳраси кўпчиликдан четроққа чиқиб, шамол келаётган томонга орқасини ўгириб,

ИСКАНДАР МАЪЛУ

Маълумки, афсона ва ривоятларда баъзи бир тарихий воқеалар ҳақидаги миш-мишларда қисман бўлса-да, ҳақиқатлар яширинган бўлади. Айтилик, Шарқда: “Искандарнинг шоҳи бор”, деган ривоят икки минг йилдирки кенг тарқалган. Ҳақиқатда шундаймикан? Буни шунчаки бир афсона деймиз-да, асосий мавзуга ўтамиз.

Инсониятнинг қадимги аждодлари яратган муъжизалар бир жихатдан ҳали-ҳамон замондошларимиз қалбини ларзага солса, иккинчидан, кўксимизда фахр ва ифтихор туйғуларини уйғотади.

чопонининг орқа барини кўтариб туради. Юқоридаги жараёнлар ҳаммаси ўз қойишасида ижро этилгандан кейин устунга қоқилган нонлар олиниб, нон саватга ёки каттароқ патнисга жуда майдалаб тўғралади-да, томга олиб чиқиб қўйилиб, яна ҳурматли ва бир никоҳли ўрта ёшдаги, турмуш ўртоғи ҳаёт бўлган аёл киши ҳам томга чиқиб бор овозда:

Шамол, онанг ўлди,

Шамол, онанг ўлди.

Ризқингни ол-ол,

Тоғларга бор, қирларга бор,

— деб баланд овозда онахонга қўшилиб қичқирашадилар. Энг қизиғи, қоқилган нонлар орасига қўйилган пахта, албатта, оқ рангли тоза матога ўраб бир четда олиб қўйилади. Бу пахта энди ёмғир ёлдириш удумида ёмғирдан даракчи сифатида ишлатилади.

Ана энди бу удумни ўрганадиган бўлсак, бу ҳақда кўпгина

мулоҳазалар бор. Яъни устун, 2 та нон, нон орасидаги пахта, супурғи, пақир, ун ва ҳоказолар ишлатилишини кўрамиз.

Ёғоч устунни энди таянч тимсоли деб ҳисобласак, унга қоқилган нон ёмғирли шамолнинг ризқи сифатида майдалаб ушатилиб, садақа сифатида томга қўйилиб, мана энди ризқинг олиб кет, дейилганда эгиз болаларнинг қатнашиши эса шамол ва ёмғир эгизаклигини рамзий маъноси деб тушунасак, эгиз туққан аёл чопонини (ёки минсак) қарши силкитиши эгиз боланинг қичкинасининг шамолга орқа ўгириб туриши, чопонини силкитиши шамолни қайтариш учун имо-ишора деб тушуниш мумкин. Нонлар орасидан пахтанинг тоза жойга олиб қўйилиши эса унинг ёмғир даракчиси сифатида рамзий маъноси борга ўхшайди. Эгиз боланинг каттаси онаси атрофида супурғи билан сув

сепиши эса, агар ерга сув сепиш керак бўлса, ўзимиз ҳам сепамиз, деганидир. Хуллас, халқимизнинг айрим удуми ва одатлари борки, улар кўплаб сиру саноатлардан иборат. Биз эса аждоқларимиз томонидан яратилган барча удум, урф-одат ва қоидаларни фақат яхшиликка йўналтиришимиз, ундан унумли фойдаланишимиз, фарзандларимизни шу эзгу анъаналар билан таништиришимизгина эмас, уларга ўргатишимиз ҳам лозим.

Демак, бизнинг вазифамиз боболар руҳига содиқлик, ўтмишдаги анъаналаримизнинг энг яхшиларини янада пухта ўрганиш, фарзандларимизни ҳам шу руҳда тарбиялашдан иборат.

Раҳматулла САРИМСОҚОВ,
Жиззах вилоят халқ ижоди-ёти ва маданий-маърифий ишлар илмий услубий маркази илмий ходими

Милоддан аввалги III асрда Ўрта ер денгизи ҳудудидаги Македония қирғоқларининг кемалар энг серкатнов жойида жуда баҳайбат, осмонупар маёқ қурилган. Эрамиздан аввалги йилларда, табиийки, кемаларни қуруқликдан бошқариш, доимий кузатиш бўйича қатор муаммолар бўлган. Дунёда, умуман, башарият тарихида илк марта кемаларнинг қирғоққа эсон-омон етиб келишлари учун йўл кўрсаткич, бу — Искандар маёғи ҳисобланади.

Кемаларга қоронғи кечалари маёқдан таралган ўткир аланга, кундузлари эса ундан буруқсиётган қуюқ қора тутун йўл кўрсатиб турган.

Уша замонлар ҳаёт қайнаб турган шахарни афсонавий саркарда Александр Македонский ўзининг Мисрга юриши чоғида барпо эттирган. Сўзнамачиларнинг ёзишча, Искандар маёғининг қурилиши йигирма йил давом этган.

Баъзи бир тарихий маълумотларнинг гувоҳлик беришча, улкан қурилишнинг якуни Миср ҳукмдори Птолемий II даврига, тахминан милоддан аввалги 280 йилга тўғри келади.

Фарос маёғини учта баҳайбат мармар устунлар кўтариб турган. Бу устунлар улкан харсанглар устига ўрнатилган. Биринчи минора тўғри тўртбурчак шаклида бўлиб, ичида хизматкорлар,

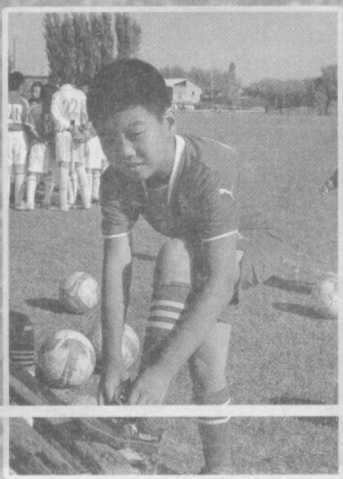
қуриқчилар ва ҳарбийлар истиқомат қилган. Унинг қуйи қисмида саккиз бурчакли миноранинг асоси бўлиб, ундаги айланма зиналар орқали асосий минорага кўтарилиш мумкин бўлган.

Цилиндр шаклидаги энг баланд ва асосий минора ердан 117 метр кўтарилган бўлиб, тепасида даҳшатли аланга кечаю кундуз ловуллаб турган. Денгизчилар бу алангани 50 км.дан бемалол кўра олганлар ва унинг ёрдамида қирғоққа адашмай, эсон-омон етиб келганлар. Аланга орқасига ўрнатилган жез пластика ёруғлики денгизга тўғри йўналтириб турган. Оловни доимий сақлаб туриш учун жуда кўп ўтин талаб қилинган. Арраланган дарактлар отлар ва қуллар ёрдамида минорага ташиб келтирилган.

Искандар маёғи 1500 йил сақланиб турган. XII асрдан эътиборан шахарни Нил дарёси гарқ эта бошлади. Натижада, маёқ ўз тарихий аҳамиятини йўқотди. XIV асрдаги даҳшатли зилзила афсонавий маёқни ер билан яксон қилади.

Лобар ҲАМДАМОВА
тайёрлади

СИРГАЛИ ФУТБОЛ КЛУБИ

Сергели политехника касб-ҳунар коллежи

“СЕРГЕЛИ”
ФУТБОЛ КЛУБИ

Ўзбекистон спорти

Моя гули

Она заминимизнинг тоғадирларида латофатли бир гиёҳ ўсади. Нозик бўйи тиззага етар-етмас, қизларнинг сочидай тарам-тарам поялари кулранг, наштарсимон барглари пушти-пистоқи, ярим шар шаклидаги тўп-тўп гуллари латиф новдалар учида талтайиб-эркаланиб соллонади. Эрта баҳор кезларида уни бахмалдай майсалардан фарқлаш қийин. Аммо, ёнига борганда шундай анбарий бўй вужудингизни чулғаб оладики, беихтиёр қошида сеҳрланиб қоласиз. Бу — тоғларнинг дилбар гиёҳи — кийикўт. Гўзаллигидан ташқари, айрича фазилатлари ҳам оз эмас бу сулувнинг: барги ва гуллари-ни ҳидлаб тўймайсиз, ундан олинадиган эфир мойи ва ментал атир-упа саноатида, тиббиётда кенг ишлатилади, шифобахш малҳамлар тайёрланади...

Қадим-қадимдан буён мумтоз адабиётда қиз-жувонлар — гулга ёхуд гулдай нозик гиёҳлар-

га, йигитлар - забардаст чинорлару улкан қояларга қиёсланади. Шу боис, ёши етмишни қоралаётган кап-катта одамни гулга ўхшатишда ўхшовсизлик бордек туюлиши мумкин. Камин шундоқ иддаоларни кўрабила туриб, ҳозир таърифламоқчи бўлаётган инсоним — Маҳмуд Саъдий билан тоғ гули ўртасидаги ботиний яқинлик нималардан иборат эканини айтиб бермоқчиман.

Ўхшашликнинг илк белгиси шуки, бир қарашда бу одамда ҳам “ялт” этиб бошқалардан ажралиб тургувчи жиҳат йўқ: ўртабўй, серҳаракат, буғдойранг, кўзлари ўйчан, кийиниши содда, камтар, камсуқум. Авваллари сергап эди, ҳар гапга суқилиб туришни яхши кўрарди, “жонқовулим” деб эркаларди “жўқчи” укаларини. Ёши улғайган сари “оғир карвон” бўлди. Энди давраларда, гап-гурунгларда бирданга диққатни торт-

майди — шовқин-суронсиз, оҳиста киради, индамай ўтириб эшитади, баҳс-мунозараларга ҳуда-беҳуда аралашмайди, эшитиб бўлгач, яна ўша оҳисталик билан, бошқаларга сездирмай чиқиб, ўз юмушлари билан машғул бўлади. Аммо баҳсга қўшилгудек бўлса борми, ундаги чуқур фалсафий тафаккур, теран мулоҳазалар, баҳс ва нутқ маданияти ҳайрон қолдиради сизни. Унинг ҳар битта сўзни худди китоблардагидек жой-жойида қўллаши, гапираётганда халқона ибораларни топиши, фикрини улғ алломаларнинг қарашлари билан тўлдириши, энг муҳими, ҳар қайси масалада аниқ-тиниқ хулосаси борлиги ҳавасингизни келтиради. Маҳмуд ака, шунчаки даврала борлигини билдириб қўйиш ёки ўзини кўз-кўз қилиш учун эмас, чин адабиёт учун, адабий ва абадий ҳақиқатлар учун баҳслашадди; баҳс чоғида ўзини эркин ту-

тади, билдирилаётган мулоҳазаларга ҳурмат билан қарайди, ўз фикрида жуда қаттиқ туради, унча-мунчага тан бермайди, унча-мунчадан енгилмайди. Бироқ, бу зўраки-зўравонлик ёки ўжарлик қилиб икки оёқни бир этикка тиқиб олиш, дегани эмас. У ўз фикрига ишонади ва ҳимоя қилади, бошқаларни ҳам ишонтиради. Шу боисдан бир карра суҳбатини олган одам ундаги самимият чашмасидан баҳра олгач, чанқоғи босилади, кўнгли кўтарилади, меҳри ияди, бир умрлик дўст-биродар, ака-ука бўлиб қолишни истайди.

Ўхшашликнинг яна бир белгиси, уларнинг табиатида мусаффо ҳавонинг мўллагидир. Маҳмуд Саъдийнинг сеҳрли “ҳабдори”си — одамгарчилик! Одамларда “одамгарчилик” деган оддий хислатлар сийракла-

шиб, ноёблашиб бораётган замонда, у ана шу малҳами билан дилларга дармон бўлади, улуглар дуосию ёшларнинг раҳмати-га кўмилиб юради. Ҳеч қачон бир-овнинг орқасидан тош отмайди, аксинча, билганича мақтайди, бисотидаги энг илиқ сўзлар билан таъриф-тавсиф қилади, ганимлик мақомида бўлган “жўра”лардан ҳам меҳрини қизганмайди.

Ҳаётда шундай кимсалар борки, ёнингда ошнангман, дейди-ю, аммо ютуқларингни кўрганда уйқуси қочади, хато қилишингни пойлаб ич-этини ейди, қулай фурсат келиши ҳамоно оёғингни чалади. Иши битиб, “эшаги” сувдан ўтиши билан на оғайни, на устозни танимай, кеккайиб кетувчи бундай кимсалар худбинлиги билан яхшиларнинг асабига тегади,

шундан роҳат-фароғат олади. Маҳмуд Саъдий учун ҳам бундайлар бегона эмас. У нокасларни танийди, уларнинг ичида бижғиб ётган фитналарни фаҳмлайди, сезади. Сезиб туради-ю, лекин шу сўқир дилларга ҳам эзгулик соғинади, уларни маърифатли, адолатли бўлишга ундагиси, эзгуликка чорлагиси келади.

Маҳмуд Саъдий, Оллоҳ қарғишига дучор бўлган ана шундай каслар ҳам поклансин, ичидаги кирдан қутулсин, тузалсин, тўғри йўлга тушсин, одам бўлсин, одамдек яшасин, деб орзу қилади. Бир гал шу мавзуда гап очилганда Маҳмуд ака пиримиз Алишер Навоийнинг иниси Дарвеш Алига айтган насиҳатини эсга олиб, бундай деди: “Навосиз улуснинг навобахши бўл, Навоий ёмон

бўлса, сен яхши бўл”.

Ухшашликнинг яна бир жихати шундаки, кийикўт, лолау бинафшалар сингари доврзули бўлмаганидек Маҳмуд Саъдийнинг номи ҳам номдор шоирлару донгдор ҳофизлар сингари машҳур эмас. Бироқ, олиму журналистлар орасида шоҳона ҳурмати борлиги ижодкор аҳлига ойнадай маълум: ҳамма танийди, ҳурмат қилади, билади, қадрлайди. Унинг дўст-биродарларига, устоз-шоғирдларига бўлган меҳр-оқибати, самимий ва чексиз. Устозлар меҳри, устозлар олдидаги бурч эса унинг учун ҳамиша муқаддас. Таниқли адабиётшунос олим ва адиб, академик Матёқуб Қўшжонов ҳаётлигида кунда-кунора кўнгил сўраб турганларнинг биттаси раҳматлик Шукур Холмирзаев бўлса, биттаси шу — Маҳмуд Саъдий эди. Академик Иззат Султон ҳам Маҳмуд акани худди туғишган инисидек ардоқлар, иззат қиларди. Шоғирдликни, одамгарчиликни жой-жойига қўйгани учун ҳам устозлар ʻъзозига сазовор бўлди. Устозлари мангулик сафарига кетганидан сўнг биринчи бўлиб хогира-бадиҳалар ёзган ҳам Маҳмуд Саъдий бўлди.

Маҳмуд аканинг бадиҳалари, мақолалари тилининг ширинлиги ва образлилиги, халқ маталлари ва мақолларига бойлиги, фикрларнинг тиниқ ва мукамаллиги билан ўқувчини мафтун этади. “Адабиётимизда истеводли шоирлар, ёзувчилар кўп, — дейди у таниқли олим ва адиб Иброҳим Фафуров ижодига бағишланган “Фикрчан ижод” мақоласида. — Бироқ, афсуски, истеводли мунаққидлар, ҳатто қобилиятлилари ҳам бармоқ билан санарли даражада кам. Фикримча, ҳақиқий мунаққидлар шунинг учун кам учрайдики, бу соҳанинг масъулия-

ти жуда катта. Танқидчи ҳам ёзувчи каби ҳаётни, одамларни, адабиётни, умуман, маданият тарихини чуқур билиши керак. Бироқ адиб фақат китобхон олдида масъулият сезса, танқидчи ҳам китобхон, ҳам ёзувчи олдида жавобгарлик ҳис қилади. Хуллас, жайдари қилиб айтсак, танқидчининг нони қаттиқ. Ана шундай масъулиятли ва нозик соҳада Иброҳим аканинг ўз ўрни бор”. “Шукруллонинг кўнгил чироиғи” бадиҳасида эса мана бундай фалсафий сатрлар бор: “Дунёда инсондан қудратли зот йўқ. Инсон ҳар нарсага қодир. Агар у хоҳласа, тоғни талқон қилади, хоҳласа дарёни тескари оқизади. Биров дардига дармон излаб келса, имкон йўқлигидан нолиш эса бир баҳона халос”. Бундай мисраларни битиш учун одамда юксак иқтидор билан бирга улкан ёзувчилик салоҳияти ҳам бўлиш керак, албатта.

Маҳмуд ака нолиш, нолиниш каби мискин туйғулардан узоқ, ҳамиша “шукур” дейди, “шукур” қилади. Бетиним ўқийди, ишлайди, ёзади: мақола, рисола, тақриз, китоб...

Аммо, Маҳмуд Саъдий деган фикрли журналист, кенг мушоҳадали олим, синчков ношир, тажрибали муҳаррир, бағри кенг ва ҳақ сўзли отанинг қиёфасини безаб турган асосий фазилат бундаям эмас. Ундаги аҳли қалам қадрлайдиган энг камёб фазилат — зукко таҳрирчилигидир. Қўлига тушган қўлёзмага (агар унда “жон” бўлса) заргарона ишлов беради, ҳар сўз, ҳар иборани эринмай ялтиратади. Бугун ўрта авлод деб аталгувчи истеводли ёзувчи-шоирларнинг аксарияти таҳирини раҳматлик Ваҳоб Рўзиматов ва Маҳмуд Саъдийдан ўрганган, дейишда ҳам асло лоф йўқ. Хом-хатала ки-

тоблар дўконларда қалашиб ётганини кўрганда адабиёт учун Маҳмуд Саъдийлар етишмаётгани, уларнинг қадри, ўрни билинаётгани янаям яққолроқ сезилади.

У биронта асар таҳририга киришганда уй-рўзгор ташвишларини, режалаштирган юмушларини, ёзилажак рисола ё мақолаларини, мухтасар ифодалаганда ЎЗИни тамомила унутди. Бутун вужуди билан “мардикорлик”ка шўнгиб кетадики, бу типдаги кишиларни ҳеч иккинланмай “таҳрирчи-могиканлар” деб атаса бўлади. “Мардикор” сўзи қанчалар қўпол ва ножоиз эшитилмасин, адабиёт жабҳасида бировнинг китоби учун “тер”тўкиб ишлайдиган муҳаррирлар борган сайин озайиб бораётгани, наширётчилик соҳасида ушбу вазифани бажарувчи фидойилар етишмаётгани ҳеч кимга сир эмас. Маҳмуд ака эса қайта-қайта таъкидлаш зарурки, бутун умрини, бор куч-ғайратини худди шундай машаққатли «қора иш»га бағишлаб келаётир. У, эҳтимол, ўзгалар учун тўккан пешона терини ўзига — ўз ижодига сарфлаганида халқ ёзувчиси ёки академик деган музаффар унвонларга сазовор бўлиши мумкин эди. Том-том қисса-ю романларни, папка-папка илмий талқиқоти монографияларни “қоғозли конфет”дай чиройли тарзда таҳрир қилган одамнинг қўлидан келарди бу. Эҳтимол, ўшанда тилига кучи етмаган айрим ноқобиллар бепишандлик ила: “Маҳмуд Саъдий оғзакидан “беш”, ёзмадан эса...” деб қулмаган бўларди. Эҳтимол, Маҳмуд ака, ўз ибораси билан айтганда “ёмон ёзгандан — ёзмаган маъқул”, ақдасига амал қилгандир. Эҳтимол... Ҳа, “эҳтимол”лар кўп. Аммо, уларнинг барчаси бизнинг тахминларимиз, холос.

Ҳақиқат эса ойлай равшан: Маҳмуд Саъдий жамики “эҳтимол”-лардан бохабар ҳолда ҳаётини тахрирчиликка багишлади ва бағишлаётир. Ҳали-ҳамон тахрир ва таҳлил деб аталмиш соҳани кўзларининг нури билан нурлантириб яшайди. У қўл учиди, алдам-қалдам ишлолмайди. Бор кучини, иқтидорини, илмини сўзларни пишитишга, томчида қуёш акс этганидек ўрни-ўрнида қўллашга — маънодорлик юқтиришга сарфлайди. Мисралардаги ранглар жилосини аниқ-тиниқ кўради, сўз товушларининг нозик оҳангларига қулоқ солади, сатрлар замиридаги ҳаётӣи ва фалсафӣи мазмуннинг нақадар чуқур ёки саёзлигини ўлчаб-тортиб кўради, руҳӣи ҳолат сувратларига заррин ранглар беради. Асарни пароканда руҳӣи ҳолатлардан, ёлгон пафосдан, жозибасиз манзаралардан, ялтироқ тасвирлардан, иярчан, нурсиз ифодалардан битта-битталаб “артиб”, тозалайди. Мижғов, илмилик, салқи, бетайин, жилтир, ўлармон сўзларни иқи суймайди. Оламини образли кўриш иқтидори, тагдор ва сермаъно иборалар, ҳиссиётнинг қуюқлиги, ҳаёлотнинг юксаклиги, ойнадай тиниқ манзаралар эса жони-дили, шундай қўлёзмалар қўлига тушганда ёш боладай яйраб-қувнаб кетади. Шу боисданми, “дарвеш”, “демонафеъл” деб эъзозлашади баъзилар устозни. Мен ҳам дафтардай биринчи китоби чиққанда ҳисобидан айрилиб, кўриб юрган пайтларидан буён Маҳмуд Саъдийнинг меҳр булогидан баҳраманд бўлиб келаётганларнинг бири сифатида ҳамиша устозга қуллуқ қиламан. Қани энди, тоғларимизда кийикўтдек шифобахш гиёҳлар, ҳаётда эса Маҳмуд Саъдийдек “дарвеш”лар кўпроқ бўлса...

Абдусайд КҶЧИМОВ

Билим ва қудрат— иккови эгизак.
Френсис БЕКОН

Билимга интилиш туйғусидан кўра табиийроқ туйғу бўлмаса керак...

Мишел МОНТЕН

Нарсалар қандай бўлмоғи лозимлигини билиш ақли одамга хосдир; нарсаларнинг ҳақиқатда қандайлигини билиш тажрибали одамга хос; нарсаларни янада такомиллаштиришини билиш буюк одамга хос.

Дени ДИДРО

Сизни улугликка ундайдиган ҳеч бир нарсга эътиборсиз бўлманг.

СТЕНДАЛ

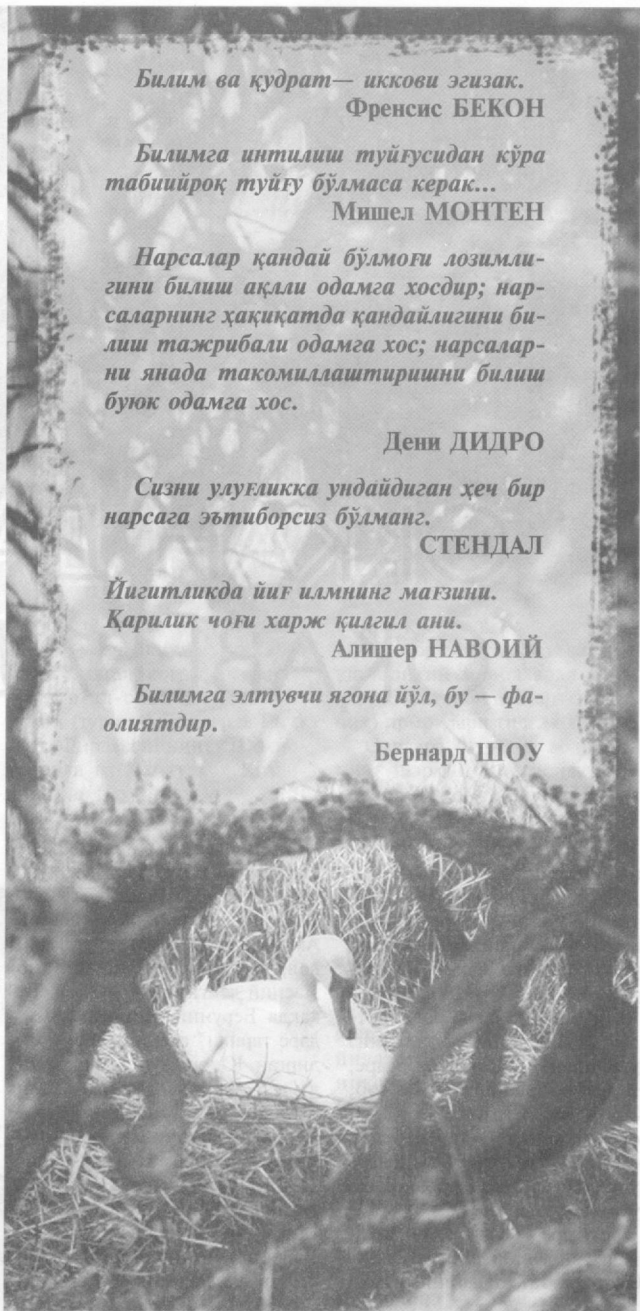
Йигитликда йиғ илмининг мағзини.

Қарлик чоғи харж қилгил ани.

Алишер НАВОИЙ

Билимга элтувчи ягона йўл, бу — фаолиятдир.

Бернард ШОУ

ОҚҚАН ДАРЁ ОҚАВЕРАДИ

Ҳозир, мустақил давлати-мизнинг ҳар томонлама тараққий этишида сув алоҳида аҳамиятга эга. Унинг қишлоқ хўжалиги, саноат, транспорт ва халқ хўжалигининг барча соҳаларида ўрни беқиёс. Сувсиз фаровонлик бўлмайди. Барча мавжудотлар сув билан тирик. Ўлкамиз худудидан Амударё, Сирдарё, Норин, Зарафшон, Мурғоб, Қашқадарё, Сурхондарё, Сангзор ва бошқа ўнлаб дарёлар оқиб ўтади. Амударё ва Сирдарё хуусида тарихчилар алоҳида тўхталиб ўтишган.

Амударё — Туркистон ўлкасидаги энг йирик ва серсув дарё. Юқорида таъкидлаганимиздек,

уни юнон ва римликлар Оксус ёки Оксос, араблар Жайхун, маҳаллий халқ дастлаб Ўкуз, Вахш, сўнгра Амул деб аташган. Амударё қуйи ва ўрта тўртламчи даврда Қорақум орқали ўтиб Каспий денгизига қуйилган. Бу ҳақда Беруний ўзининг “Амударё тарихи” асарида ёзиб қолдирган. Юқори тўртламчи даврда эса Амударё ҳозирги ўзани бўйича оққан. Милоддан аввалги 10 мингинчи йилдан — 2 мингинчи йилгача Хоразм ботиғи ва қисман Сарикамиш ботиғини тўлдирди.

Амударё Тожикистон ва Ўзбекистоннинг Афғонистон билан чегарадош худудидан

оқиб ўтади. Узунлиги 2540 км. Афғонистондаги Ҳиндикуш тоғларининг шимолий ён бағридан 4950 метр баландликка бориб тақалади.

Темурийлар даври ёзма манбаларида асосан Жайхун номи билан, баъзи ҳолларда Амуя дарёси шаклида қайд этилган. Ҳ. Абрўнинг “География” асарида дарё Бадахшон тоғларидан бошланиши, унга бешта йирик ирмоқ бориб қўшилиши, дарёнинг қуйи қисми тавсифида янги ўзани — Ўзбой орқали Каспий денгизига қуйилиши ҳақида ёзилган.

XVI аср ўрталаридан бошлаб (Ўзбой) тармоғи орқали Орол

денгизига куйилиши ҳақида фикрлар мавжуд. Ҳ. Абрў “География” асарида Орол денгизини Жайхун кўли деб атайди. Унинг кейинги “Зубдат ат-Таворих” асарида эса Амударё сувининг бир қисми Хоразм пойтахти Гурганч — ҳозирги Урганч томон оққанлиги ва бу тармоқ Гурлан суви — оби Гурлон дейилганлиги ҳақида хабар бериллади.

Амударё бошланишидан унга чапдан Кундуздарё, ўнган Кофарниҳон, Сурхондарё, Шерободдарё куйилади. Дарё текисликда Қорақум ва Қизилқумни кесиб ўтади, у серсув бўлиб, музлик (Федченко) ва қорлардан сув олади.

Амударёнинг суғоришдаги аҳамияти катта, Чоржўй ва Хоразм воҳаларидаги ерлар қадимдан деҳқончилик билан шуғулланишади. Амударёнинг сув захиралиридан XX асрнинг 60-йилларида кенг фойдаланила бошланди. Амударёнинг — Вахш, Кофарниҳон, Сурхондарё каби ирмоқларидан каналлар чиқарилиб, сувидан фойдаланила бошланди. Тожикистон ва Ўзбекистондаги янги ерлар ўзлаштирилди. Ўрта оқимда 1954 йилларда Қорақум (Туркманис-

тонда) канали қурила бошланди. Бухорода эса, Аму-Қорақўл канали, Аму-Бухоро машина каналлари қурилди. Тахياتош гидроузели (1974) ва Туямўйин гидроузели (1978) қуриб битказилди, дарёдан каналларга сув олиш ҳажми кўпайди. Амударё ҳавзасида сув тақчиллиги оқимини фақат мавсумлараро тартибга солишдан ташқари, кўп йиллик сув оқимини ҳам тартибга солиш зарур бўлди. Бунинг учун Амударё ҳавзасининг тоғли қисмида — Вахш дарёсида Норин сув ombори ишга туширилди. Ишга туширилган сув иншоотларининг энг каттаси Вахш дарёсининг Пулсангин дарасида қурилган Норак сув ombори ва ГЭСидир.

Сирдарё — Қадимги Юнон тарихчиларининг асарларида Яхартес (Яксарт) баъзан Танаисис, Зардўштиларнинг муқаллас китоби “Авесто”да Дану, Хитой манбаларида Йоша, Х асрда ёзилган географик асар — “Худуд-ал-олам”да Хошарт, руний (туркий) ёзувларда Енчу ўғиз, Фирдавсийнинг “Шоҳнома”сида ва Ҳамдуллоҳ Қазвинийнинг “Нузхат ул-қулб” асарида Гулзаррион, араблар келгандан кейинги солномаларда

Сайхун, араб географлар. дан Ибн Хўрдалбеҳ асарларида IX-X аср Хашарт ва Кавсар. Беруний асарларида эса — Хазарт шаклида тилга олинади.

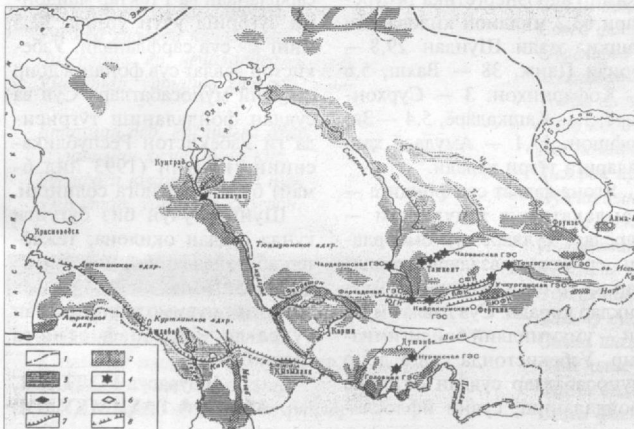
Сирдарё — сўзи дастлаб Рим тарихчиси Пилиний асарида (мл.ав. I аср) — “Силис” шаклида учрайди. — “Сир” сўзи — бу дарё атрофида яшаган габила номидан келиб чиққан бўлиши мумкин.

Сирдарё — Темурийлар даврида Сайхун ва Хўжанд даъёлари номлари билан қайд этилган. Ҳ. Абрў “География” асарида Сирдарёнинг Туркистон тоғларидан бошланиши ҳақида, Хуршаб (ҳозирги номи Қуршоб) ва Ўш (ҳозирги Оқбура) номли ирмоқлари борлиги, сўнтра бутун оқим бўйлаб тавсифи, қуйи қисмида эса Хоразм чўлидан оқиб ўтиб Амударёга ча куйилиши, ундан Хазар денгизига кўшилиши ҳақида ёзилган. Ҳ. Абрўнинг асарида ва бошқа тарихий манбаларда Сирдарё-Оҳангарон ва Парак (Чирчик) ирмоқлари тилга олинган.

Сирдарё Фарғона водийсининг шарқий чегарасида, Балиқчи кишлоғи ёнидан, Норин дарёси билан Қорадарёнинг кўшилишидан ҳосил бўлади, иккаласининг узунлиги 2112 км., бошланишидан ҳисоблаганда эса 3019 км.дир.

Сирдарё суви оқиб ўтадиган худудларда суғориладиган ерлар майдонининг кенгайтирилиши ва уларнинг сув таъминотини яхшилаш борасида кейинги йилларда Сирдарё ҳавзасида ниҳоятда катта сув хўжалик қурилишлари амалга оширилди.

Сирдарёнинг қуйи оқимида ҳосил бўлган Далварзин, Арнасой худудидаги кўллар — жуда катта аҳамият касб этмоқда. Кейинги йилларда — Сирдарё оқиб ўтадиган минтақада ҳосил бўлган — Чордара, Қайроққум, Каркидон, Туябўғиз каби сув

омборларининг ҳам аҳамияти ошиб бормоқда.

XX асрда Сирдарё ва Амударё сувларининг жуда кўп исроф қилиниши натижасида, унинг "Орол денгизи"га қуйилиши камайиб, "Орол муаммоси" келиб чиқди. Бу эса денгизнинг тобора қуриб бориши учун асос бўла борди. "Орол муаммоси" — дунё, сайёра миз муаммосига айланган бормоқда. Унинг сувининг камайиши жуда кўплаб глобал муаммоларни келтириб чиқармоқда. Айниқса, XX аср охири, XXI аср бошларида МДХ мамлакатларини бу масала жуда ташвишга солиб қўйди. Сирдарё ва Амударёда сувнинг камайиши денгизнинг қуришига, турли хил касалликларнинг авж олишига, ўсимлик ва ҳайвонот дунёси геонфондига салбий таъсири аҳоли турмуш шароитининг оғирлашишига сабаб бўлмоқда. Жуда кўплаб халқроқ ташкилотлар, жумладан БМТ, ЮНЕСКО ва бошқалар ҳамда Марказий Осиё давлатлари ҳам бу масалани ижобий ҳал қилишига ўз ҳиссаларини қўшиб келмоқда. Бугунги кунда Сирдарё ва Амударё оқиб ўтувчи Марказий Осиёдаги барча мамлакатлар ўз ҳудудларида турли хил сув омборлари, ГЭСлар, тўғонлар ва бошқаларни қуриш учун ўзаро фикрлашиб, қурилаётган иншоотнинг нафақат ўз мамлақати, балки бутун минтақа учун қанчалик аҳамиятли эканлигини, турли экспертлардан ўтгандан кейингина ушбу муассасалар лойиҳалари тақдироти ўтказилмоқда.

Шундай қилиб, асрлар оша минтақани сув билан таъминлаб турган Амударё ва Сирдарё суви турли мақсадларда (то Орол денгизига қуйилганча) фойдаланилиб, ҳозирги пайтда Оролга етмасдан қуриб қолмоқда.

Бу эса бутун минтақа, жумладан, Ўзбекистон халқини ҳам ташвишга солмоқда. Шундай экан, сув инсон учун, унинг манфаати, яшаши, тараққиёти учун ҳаёт манбаи эканлиги, энг асосий долзарб масалалардан биридир. Сув билан боғлиқ бўлган барча масалалар бугунги кунда ўз аҳамиятини йўқотмаган ва долзарблигича қолмоқда.

1992 йилда Амударё ва Сирдарё сув ресурсларини Тожикистон, Туркменистон, Ўзбекистон, Қирғизистон ва Қозоғистон давлатлари ўртасида барча имкониятларни тўғри ҳисобга олган ҳолда тақсимлашни учун Амударё (Урганч шаҳри) ва Сирдарё (Тошкент шаҳри)да ҳавза сув ҳўжалиги бошқармалари ташкил этилди.

Бошқармалар йил бошида мазкур ҳавзаларда жойлашган мамлакатларнинг сувга бўлган талабини эътиборга олган ҳолда мавжуд сув бойлигини ўзаро тақсимлайди. Ўрта Осиё давлатлари ва Қозоғистон сув ҳўжалигини мувофиқлаштириш давлатларо комиссияси ҳам Амударёдан фойдаланиш билан шўғулланади.

Амударё ҳавзаси улкан гидроэнергетика ресурсларига эга. Жами гидроэнергетика ресурслари 63,2 миллион киловаттнинг ташкил этади. Шундан 29,8 — фоизи Панж, 38 — Вахш, 5,6 — Кофарниҳон, 3 — Сурхондарё, 1 — Қашқадарё, 5,4 — Зарафшон, 17,1 — Амударё ҳавзаларига тўғри келади.

Ягона давлат сув фондида — мамлакатимиз ҳудудидаги — дарёлар, кўллар, сув омборлари, ер усти ҳавзалари, каналлар ва ер ости сувлари ва музликлар қиради. Сув давлат мулки — умуммиллий бойлигимиздир. Ўзбекистонда сувга доир муносабатлар сувдан оқилона фойдаланиш, сувни ифлосла-

ниш ва камайиб кетишидан сақлаш, сувнинг зарарли таъсири олдини олиш, уни бартараф этиш, сув омборлари ҳолатини яхшилаш тадбир ва қоидалари қонун билан тартибга солинади. Давлат сув фондини тасарруф этишни Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси, Вазирлар Маҳкамаси, маҳаллий ҳокимиятлар ва бошқа ташкилотлар ўз ваколатлари доирасида амалга оширадидлар.

Шунинг учун ҳам, ушбу минтақада сувга бўлаётган эътибор жаҳон жамоатчилигининг назарини тортаётганлиги бежиз эмас.

Йирик дарёлар бўлмиш Амударё ва Сирдарёнинг йиллик ўртача оқими 115,6 км³ (Амударё — 78,5 км³), (Сирдарё — 37,1 км³)ни ташкил этган ҳолда, иккала дарёнинг йиллик ўртача оқимининг 51,6 фоизи истеъмол қилинади.

Сугориш ва дренаж тармоқларининг ҳозирги техник ҳолатида Ўзбекистон Республикаси бўйича ҳар йили 22-27 км³ дренаж сувлари ҳосил бўлади, уларнинг 13 км³ дан қишлоқ ҳўжалик экинларини сугоришда фойдаланиш мумкин. Ўзбекистонда сув ресурсларининг 90 фоизи сугорма деҳқончиликда сарфланади ва 1 гектар майдонни сугориш учун ўртача 12,5 минг м³ сув сарфланади. Ўзбекистон давлат сув фондида доир ҳўқуқий муносабатлар "Сув ва сувдан фойдаланиш тўғрисида"ги Ўзбекистон Республикасининг қонуни (1993 йил 6-май) билан тартибга солинган.

Шунинг учун биз бугунги кунда сувдан оқилона, тежабтергаб фойдаланишимиз, исроф қилмаслигимиз лозим. Бу эса экологик муаммоларни қисман бўлса-да, бартараф этишга ёрдам беради.

Абдурауф БОЛТАЕВ,
Абдурауф РАҲИМКҲҲЛОВ

Соғиниб яшайман

Олис соҳилларда *орибсиз, бегим,
 Паришонлик ичра кўнгли хотирман.
 Ҳар кун юзингизни келади кўргим,
 Мен Сизни соғиниб яшаётирман.
 Кечаю кундузим кутши ва ҳижрон,
 Бу улкан шаҳарда оромим йўқдур.
 Висол ташрифига фидодур бу жон,
 Соғинч оловида борлигим чўғдур.
 Қайданам бу савдо тушди бошимга,
 Айрилиқ ўтига дош бермас тоғлар.
 Баҳор умид берди дил, бардошимга,
 Сизни кута-кута гуллади боғлар.
 Зурафо ғурурин меҳриниз энди,
 Яшаб бўлмас экан Сизни унутиб.
 Мен Сизни жаҳонга бермайман энди,
 Бир куни келсангиз, гулдаста тутиб...

Зурафо НАРЗУЛЛАЕВА**Умр ўтар**

Кўзларимга тор бўлди жаҳон,
 Ер қаттиғу, йироқдур осмон.
 Ишқинг тушиб азобдадур сиз,
 Умр ўтар, ўртайди ҳижрон.

Мен даштларда битган лоламан,
 Висолингни истаб воламан.
 Мен оламга сизгаас ноламан,
 Умр ўтар, ўртайди ҳижрон.

Не замондур, етмайди оҳим,
 Сени севдим, недур гуноҳим.
 Кел қошимга, қуёшим, моҳим,
 Умр ўтар, ўртайди ҳижрон.

Юз тут висол кўчаларига,
 Ўт кўй ҳижрон кечаларига.
 Дил берма, ёр, нечаларига,
 Умр ўтар, ўртайди ҳижрон.

Етарман деб, васлингга охир,
 Изляпман кезиб тоғу қир.
 Зурафого юлдуз бўл, бўл нур,
 Умр ўтар, ўртайди ҳижрон.

Турналар

Узоққа йўл олган турналар,
 Хаёлимда қолган турналар,
 Кўнглимга ишқ солган турналар,
 Соғинаман сизни турналар,
 Яна қайтинг, қайтинг, турналар.

Сув бўйида рўмолим қолди,
 Шу чаманда хаёлим қолди,
 Ишқ куйида уволим қолди,
 Соғинаман сизни турналар,
 Яна қайтинг, қайтинг, турналар.

Болалигим хаёлда қолди,
 Юраккинам оловда қолди,
 Орзуларим заволда қолди.
 Соғинаман сизни турналар,
 Яна қайтинг, қайтинг, турналар.

Изладим

Сизни шаҳар, қишлоқлардан изладим.
 Олис-олис қирғоқлардан изладим.
 Фасли баҳор гулбоғлардан изладим,
 Севги фасли, хуш чоғлардан изладим.
 Олисларга кетдингиз ёр, қайтинг-ей,
 Муҳаббатнинг қўшиқларин айтинг-ей,
 Топай энди изингизни қайдан-ей?!
 Олов каби қароғлардан изладим.
 Гоҳ жонимга, ёлғизлик келди гезлаб,
 Ҳижрон аро кечди умр қон бўзлаб,
 Йўлларимни ёритса деб, нур излаб,
 Тунда қолсам, чароғлардан изладим.
 Изляпман, дунёларни мен кезиб,
 Кетманг мендан ё аразлаб, ё бешиб,
 Зурафонинг муҳаббатин Сиз сезиб,
 Дашту гулдан, чўнғ тоғлардан изладим.
 Сизни шаҳар, қишлоқлардан изладим,
 Олис-олис қирғоқлардан изладим,
 Фасли баҳор гулбоғлардан изладим.
 Севги фасли, хуш чоғлардан изладим.

Маълумки, туркий халқлар, хусусан, унинг катта бирақими бўлган ўзбек халқининг озгаки, муסיқий маданияти шаклланиши жуда қадим замонларга бориб тақалади. Аждодларимиз ибтидоий жамоа тузумидан бошлаб, ўз дардларини қўшиқларда, афсона-ю ривоятларда, эртаклари дostonларда акс эттирганлар. "Одам ато торин эшган дўмбира" оҳанглига солиб куйлаганлар.

Бунга "Авесто", "Тумарис", "Широк", "Рустам", "Алпомиш", улуг бобомиз Маҳмуд Қошғарийнинг "Девони лугатит турк", алломаларимиз далил Фаробий, Беруний, Ибн Сино ва бошқаларнинг муסיқашунослик бобида яратган асарлари ёрқин далилдир. Халқи орасида озгаки ижод намуналарини ранг-баранг мавзуларда, хилма-хил тур (жанр)ларда кўллаб яратган. Бу улкан, бой хазинани жавоҳир мисол боболаримиз бизнинг кунларимизгача етказиб келганлар. Ўзбек фольклорининг қамрови нақадар кенглигини, гоёвий-бадий юксак асарларга бойлигини тасаввур этиш учун умри асрлар билан ўлчанувчи "Алпомиш", "Гуруғли", "Рустам", "Келиной" дostonлари, ўз ичида бир қанча мустақил асарларни қамраб олувчи туркумларини кўрсатиш қийофидар. Биргина машҳур "Гуруғли" туркум дostonларини олиб кўрайлик. "Гуруғли" силсиласи "Гуруғли", "Ҳасанхон", "Авазхон", "Равшанхон", "Нурали", "Шерали" каби туркум ичида туркум дostonлардан ташкил топган ва умий сони юздан ортиқ мустақил мазмунли асарлардан иборат. Турли нусхалари билан кўшиб ҳисобланганда бу рақам юздан ошиб кетади ва уларнинг ҳар бири ҳам тугалланган бадий асарлардир.

Дoston ва термалар куйлайдиган санъаткор даражасига қўтарилмоғи лозим.

Шунингдек, улар ўз анъаналарига содиқ қолиб, ўзларига ўринбосар, шогирдлар ҳам тайёрлаши, яъни сулола қолдиришлари керак. Уларнинг давомчиси сифатида биринчи навбатда фарзандлари, неваралари, жиянлари кўлига дўмбира олар эканлар, халқнинг "Қондан-қонга, жондан-жонга" мақоли нақадар тўри эканлиги исботи бахшилар ижоди ва ҳаётида яққол кўриниб туради.

Бахши-шоирларнинг сулолавийлиги ва уларнинг маданиятимизга қўшган ҳиссаси ҳақида сўзлаганда биргина Эргаш Жуманбулбул ўглини олиб кўрайлик. Унинг етти пушти Нурота беклигидаги Кўрган қишлоғида яшаб бахши-шоир бўлиб ўтган. Жуман Холмурод ўғли оиласида дунёга келган Эргаш шоирга ҳам отаси каби булбул тахаллуси бежиз берилмаган. Дostonчилик, шоирлик, дўмбира, дотор чертишдаги, куйлашдаги тенгсиз маҳоратини қарлаб, халқ уни "Булбул" деб эъзозлар эди.

Хулоса қилиб айтиш мумкинки, Мустақиллик бу соҳада ҳам янада, янги кенг имкониятлар яратиб берди. Мунтазам ўтказиб келинаётган ёш бахши-шоирларнинг кўрик-танловлар ва уларга берилётган эътиборнинг кучайгани, Самарқанд бахшиси фахрий унвонининг жорий этилиши фикримизнинг далилидир. Зеро, халқ озгаки ижоди ва анъанавий муסיқий маданиятимиз миллий маънавиятимизнинг битмас-туганмас сарчашмаларидандир. Зотан, бу сарчашмалар ёшларни юксак миллий маънавий асосларда таълим-тарбия олишларида жуда катта аҳамиятга эга меросимиздир.

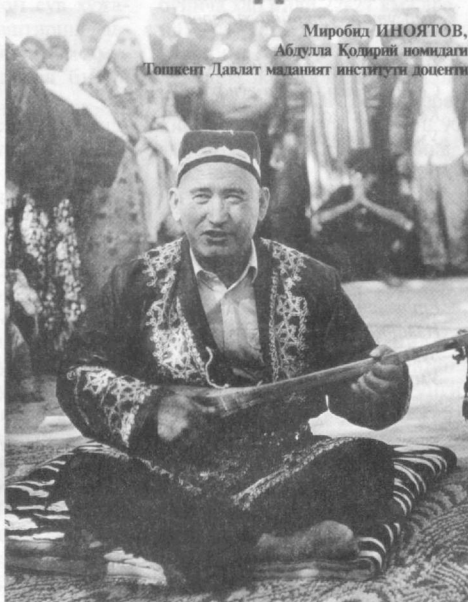
ОТ ЧОПСА ТУМБУРЛАР ТОРНИНГ ДАРАСИ...

Булар ва шунга ўхшаш бошқа фольклор намуналари доно халқимиз бадий тафаккурининг, яратувчилик, ижодкорлик қобилиятининг, дунёқароши кучлигининг, ахлоқий баркамоллигининг, руҳий камолотининг ёрқин далилидир. Маълумки, бахши шеърлар яратиб, соз чалиб дostonлар, термалар куйлайди. У серқирра ижодкордир.

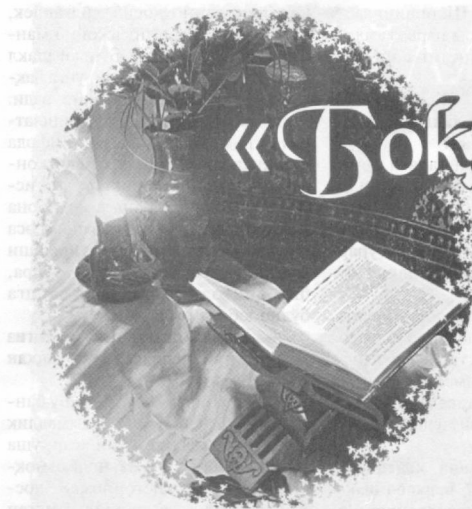
Самарқанд бахши-шоирлик ва дostonчилик мактаби вакиллари ҳам юқоридаги ва бошқа халқ дostonларини ўз созларига жойлаб шу кунларгача етказиб келишда муҳим ва беқиёс рол ўйнаган. Айниқса, Нурота, Булунгур, Жомбой дostonчилик мактаблари ўтмишда ҳам, ҳозир ҳам машҳурдир.

Бир сўз билан айтганда, серқирра ижодкор, санъаткор бахшиларнинг обрў-эъгибори эл орасида жуда катта бўлган. Улар овозларининг ёқимлилиги, ўнлаб куй, оҳанглари биллишлари, чинакам бадиҳағўй шоир сифатида термалар ва дostonлар яратишлари, дотор, дўмбира, кўбиз, сибизга, чангқовуз каби чолгу асбобларини чалишларига ҳайратомуз қобилиятлари туфайли эришганлар. Қисқаси, меҳнат кўйнида, халқ ҳаёти, орзу-умидлари билан яшаган буюк шоир Эргаш Жуманбулбул ўғли таъкидлаганидай:

*Йигирма хил оҳанг билан сўз айтиб,
Йигирма хил наъма дўмбира чертиб.
Хоҳи катта, хоҳи кичик зийшса,
Ҳар қандай одамни балқитиб, эритиб...*

Мирбод ИНОЯТОВ,
Абдулла Қодирий номидаги
Тошкент Давлат маданият институти доценти

«Боқий дунё» ни ўқиб...

(Ўзбекистон Халқ ёзувчиси Муҳаммад Али билан суҳбат)

«Боқий дунё» асарингизни нега айнан шеърый роман тарзида ёздигиз? Бундай жанрни, шунингдек, мавзунини таянлашда қандай омиллар сабаб бўлган?

— Биласизми, ҳар қандай асар, хоҳ у шеър бўлсин, хоҳ роман, ўз-ўзича яралмайди, балки замон зарурияти, давр талаби билан ёзилади, вақт талаби билан қоғозга тушади. Буни ижоднинг ёзилмаган қонуни дейиш мумкин.

Ҳар қандай асар ёзилганда ўз жанрини, шаклини, ифода воситаларини ўзи белгилайди. Бўлмаса, у табиий чиқмайди. Масалан, маълум фикр, мавзу шеърга тушади, бошқаси — ҳикояга, эссега. Бу — аксиома.

«Боқий дунё»нинг мавзуси узоқ йиллар мустамаलाка даврида қисин деб яшаган ўзбек халқининг эрк-озодлик йўлида олиб борган кураши билан боғлиқ. Ўша пайтда ҳукм сурган ва амалда бўлган, бизга озодликка интилиш ҳаракатларини «экспорт» қилинганлиги ҳақидаги фикрларга қарши, озодликка, эр-ка интилиш қон-қонимизда борлигини кўрсатишга, биз ҳам «капитализмни босиб ўтмасак-да», дунёдан боҳабар, тўлақонли миллат эканлигимизни исбот этишга йўналтирилган ғоя.

Бу жуда муқаддас туйғу, бебаҳо

ғоя. Уни уч авлод (ота, ўғил, набира) ҳаёти мисолида кўрсатиш зарурияти туғилди ва мавзунинг ўзи шеърый усул, шеърый роман жанрини танлади. Шеърый роман ҳам, умуман роман сингари кенг эпикликни, катта қўламини, катта нафасни, бошқача айтганда романбоп эпикликни талаб этади. «Боқий дунё» ҳам бундан мустасно эмас.

Мавзу танлаш, бош қаҳрамонни топиш, топганда ҳам бутун ижтимоий, ҳаётий юкни унинг елкасига ортса бели майишмайдиган, дадил кўтариб манзилга элта оладиган қаҳрамон бўлмоғи керак, мавзунини ўзига хос шаклга жойлаш, ҳаётий тасвир ва ҳолатларнинг табиийлигини, бадийий ифода мукамаллигини таъминлаш, ўқувчини ишонтира олиш лозим.

— Ўзбек халқи тарихида содир бўлган тарихий воқеаларни тасвирлаш орқали қандай мақсалларни назарда тутасиз?

— Албатта, қаламга олинган давр кишиларининг орзу умидларини акс эттира оладиган замоннинг қаҳрамонини кўрсатиш. «Боқий дунё»нинг бош қаҳрамони Насриддинни полвон, ишонувчан, шеърятга ҳаваси бор, одамларга яхшилик қилишни ўзининг инсоний бурчи деб билган, содда (хал-

фана ошни пишириш учун, жўраларига яхшилик қиламан деб, касал ҳўкиз ўрнига жувоз бўйинтуруғини бўйинга илиб бир ошлик ёғ чиқариб, ўзига бир умр «ҳўкиз» лақабини орттириб олганини эсланг), дўлвор йиғитни ўзбек халқининг типик вакили сифатида тасвирлаш ният қилинган. Воқеалар XIX аср охири-XX аср биринчи чорагида юз беради. Бу давр ўзбек халқи тарихида оламшумул воқеалар юз берган давр эди. Озодлик учун кўтарилган халқ кўзғолонлари (1998 йил Андижон кўзғолони, 1916 йил Жиззах кўзғолони), жадилчилик ҳаракати туғилиши, тарихда Ўзбекистон Республикасининг пайдо бўлиши! Буларнинг бари ўзининг ижтимоий моҳияти билан халқ ҳаётида мутлақо янги ҳодисалар эди. Асар қаҳрамони Насриддин «Туркистоннома» дostonи ёзиш умидида ана ўша воқеалар орасидан ўтади..

— «Ҳаётбахш таъсирлар» номли мақолаңизда: «Александр Сергеевич Пушкин ўз ижодида бизга замонавийликни акс эттирмақ учун тарих йўлларида қандай фойдаланиш кераклигини ўргатди», деб ёзгансиз. Ўша сўзларингизни батафсилроқ шарҳлаб беролмасизми?

— Жоним билан. Одатда, муаллиф асарини ёзишга киришаётган

пайтда, бўлажак асарини ҳаёлан тасаввур этиб, шунга ўхшаш асарни бошқа адабиётлардан, кўпинча классиклардан излайди ва ижодий ниятини қандай ифода қила олганини кузатади, ўрганади, илҳомланади. Масалан, буюк поляк шоири Адам Мицкевич йирик «Пан Талеш» асарини ёзар экан, уни Иоганн Вольфганг Гётеннинг «Герман ва Доротея» асарига ўхшатиброқ ёзмоқчилигини эътироф этади. Пушкинда ҳам Байроннинг «Дон Жуан» асарини ўқиганидан кейин, шеърый роман ёзиш фикри туғилган эди.

Хулоса қилсам, Байрон «Дон Жуан»да XVIII аср Европа ижтимоий ҳаётининг ҳажвий руҳга йўғрилган қомусини яратди, Пушкин унга қомондош рус ҳаётини (В.Г.Белинский «Евгений Онегин» ни рус ҳаётининг қомуси, деб атаган эди), Мицкевич поляк ҳаётини ёрқин кўрсатиб бердилар. Булар ҳар ижодкор учун намуна, айтиш мумкинки, ўзига хос бир «модель», кўзгу. Ҳар бир ижодкор ўз халқининг турмуши, ҳаётини ана шу моделга, кўзгуга солиб кўрса, гаройиб манзаралар шоҳиди бўлади. «Боқий дунё» шеърый романида ана шу модель асосида иш кўрдим, мен ўзбек халқининг XIX аср охири – XX аср биринчи чорагидаги даврини, қарийб ўттиз беш йиллик ҳаётини кўрсатиб бермоқчи бўлдим.

— Агар шу асарни насрда ёзганингизда қандай бўларди? Шу ҳақидаги таассуротларингизни билмоқчиман.

— 1980 йилда Таниқли адабиётшунос олим Умарали Норматов билан қилган «Поэма кашфиёт демакдир» номли суҳбатимизда, мунаққид шеърый романдаги ҳодисаларнинг поэтик шарҳи — асардаги лирик чекинлар, ўй-мушоҳадалар, қалб тугёнлари уни кўпроқ қизиқтирганини, ҳаяжонга солганини айтиб, агар «Боқий дунё» шеърый романидан чиқиб, прозаик асар ҳолига тушиб қолгудай бўлса, жуда кўп нарса йўқотишини жуда тўғри таъкидлаган эди. Ростдан ҳам, у прозада ёзилса, балки учта роман бўларди. Прозаик роман ёзиш учун ёзувчи заминга ёпишган бўлиши керак. Чунки, ҳаётнинг икир-чикирларини яхши билмай туриб яхши проза-

ик асар ёзиш қийин. Шоирнинг ҳаёли эса сал ҷуқорироқда парвоз қилади, шоирона ижоднинг табиати шунини тақозо этади.

— Нега асарини «Боқий дунё» деб атагансиз? Унда қандай фалсафий маъно яширинган?

— Асарнинг «Бағишлов»и соволнингизга жавоб берадиган шундай сатрлар билан бошланади: «Дўстим, сенга айтар гапим бор, Эрмак учун ёзмайман асло, Рубарўмда турар барқарор *Курашлардан боқий бу дунё...*»

Чиндан, оламнинг иши, инсоннинг умри курашдан иборат. Мен зулматда ҳақиқат истаган, ёруғ нур истаган кишилар тимсолларини ўз асаримда яратишга ҳаракат қилдим. Бундай кишиларнинг дунёси боқий бўлади.

— Шеърый романини қайта ишлашингиз шартми? Асарнинг шакли ҳақидаги мулоҳазаларингизни билмоқчи эдим.

— Қайта ишлаш — менинг олатим. Асарларимни қайта-қайта кўздан кечираман, керак бўлса таҳрирлар қиламан. «Боқий дунё»да ҳам шундай бўлди, айниқса, ҷоридида айтилган учинчи қисмда маълум қисқартиришлар рўй берди.

Фалсафада мазмун бирламчи, шакл иккиламчи, дейилса-да, адабиётда шакл мазмун билан «аравани» баб-баравар тортади. Шакл, ҷоридида таъкидлаганимиздек, мазмуннинг ўзидан келиб чиқади. Бу ўринда устозлар сабоғи маёқ бўлди. Байроннинг «Дон Жуан»и саккизлик (октава) билан ёзилган, Пушкиннинг «Евгений Онегин»и ўн тўртлик (сонет) шаклида қозоғга тушган, шундай мураккаб қофиялаш бутун асар давомида сақланган.

«Боқий дунё»да бандлар йигирма сатрдан белгиланади. Бандлар ўн олтинчи қаторгача тўртлик усулида, қолган тўрт қатор маснавий шаклида берилди. Шеърый роман, марафонга ўхшаб кетади, узоқ йўл босиш керак, бунда ҳар бир бандни бир қаламга қиёслаш мумкин. Ҳар қаламда бир нафас оламиз. Гўё ўн олтинчи сатргача ўқиб келамиз-нафас оламиз, кейин худди тин олгандай нафас чиқарамиз — тўрт сатрни энгил ўқиб тугатамиз. Демак, ҳар бир банд — бир нафасдек... Рангбаранг мозаик парчинлар қўшилиб

чиroyли панно ҳосил қилгандек, бандлардан асарнинг ажойиб манзараси юзага келади. Бундай шакл ўқувчини толиқтирмайди, унга вақти-вақти билан «дам» бериб туради. Банд, умуман, ёки устозлар ишлаган октава, сонет мазмунни ифода қилишда ижодкорга катта имконлар туғдиради: истаган воқеани истаган ҳолатда бир бандга моҳирона жойлай олади, кейинги бандни эса мутлақо бошқа мавзуга бағишлаши мумкин. Вазият тақозосига кўра, бир эпизодни бир неча бандга бўлиб юбора олади ҳам.

— Асарда сизнинг кўнглингиз тўлмайди, ишончсизроқ чиққан жойлари борми?

— Бор, анча-мунча бор. Бу бандаси қўйдан чиққан, муқамаллик фақат Оллоҳладир. Асли асар, ўша Насриддин рамзий маънода ёзмоқчи бўлган «Туркистоннома» дostonи 1917 йилда ташкил этилган Туркистон Мухторияти тантаналари тасвири билан тугаши кўзда тутилгани, дostonнинг номиди шунга шамъа бор эди. Лекин у пайтда бундан оғиз очишга қўймасдилар. Албатта, миллий демократик давлатчилигимизнинг дастлабки тажрибаси бўлган Туркистон Мухторияти ҳақида, унинг парвози ва инқирози тўғрисида ҳали ажойиб асарлар ёзилишига шубҳа йўқ.

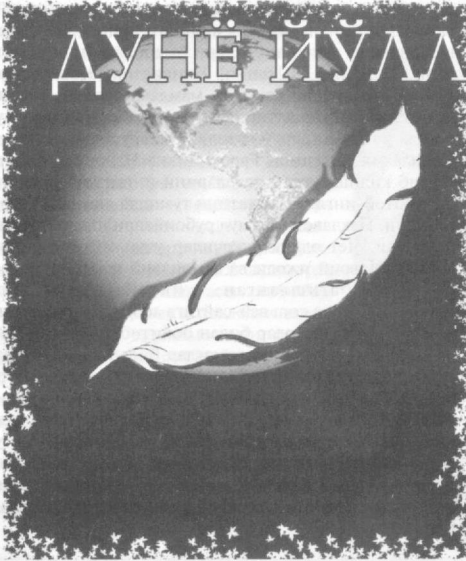
— Шеърый роман жанри келажаги ҳақида нима деган бўлардингиз?

— Буюк тарихга эгамиз. Гарчи насрий романга қараганда имкониятлари торлиги, заҳматларининг эса ортиқлиги қулочни кенг ёзишга мушкуллик туғдирса-да, у жанрнинг адабиётимизда келажаги борлигига ишонаман. Фақат материал талаб этишда инжикроқ; шеърый бўлганлиги сабабли, шеърыйт эса кўтаринки руҳга мойил. Ҳамиша ўзига йирик — бир шахс эмак, балки халқ ва Ватан тақдирда воқеа саналган нуқталаринигина хуш кўради.

Шеърый романлар ҳам йирик асарлар сингари, анъаналар давом этаётган заминни мустақкам, илдилари теран жўта адабиётларда пайдо бўлади. деб ҳисоблайман, Бу ўша адабиётнинг потенциал кучи, қудрати катта эканлигини кўрсатади.

Суҳбатдош:
Лола АҲРОРОВА

ДУНЁ ЙЎЛЛАРИДА

Таржумонлар клуби 2004 йилда Ўзбекистон Миллий Университети ўзбек филологияси фа-

культети қошида очилган. Клубнинг дастлабки йигилишларида университет ўқитувчилари ва хорижий тилларни ўрганаётган талаба ва ижодкорлар иштирок этиб, уларда таржима асарлари қизгин муҳокама қилинган, таржима санъати хусусида маърузалар тингланган ва амалий машғулотлар ўтказилган. Кейинчалик клуб “Гулистон” журнали таҳририяти қошида ўз фаолиятини давом эттирди. Бош муҳаррир Азим Суюн ва шоир Баҳром Рўзимухаммад кўмаги ва ташаббуси билан “Гулистон” журнали гўзал бир тажрибани йўлга қўйди. Унинг саҳифаларида бадий асарлар икки тилда, яъни асл матн билан таржима матни ёнма-ён қўйилган ҳолда chop этила бошлади. Қолаверса, журналнинг кейинги йиллардаги кўпгина сонида адабий таржималар, халқаро адабий алоқаларга оид мақолалар жой олди. Клуб аслида ўзбек адабиётини хорижий тилларга таржима қилиш ва чет элда тарғиб этишни бош мақсад қилганди. Аммо истеъдодли таржумонларнинг етишмаслиги, филолий ёшларнинг давраимизга шаҳдам қўшилишга иккилангани, ўз кучига ишончсизлик, шоир ва ёзувчиларнинг хорижий тилларни ўрганишга ўзида раббат

Абадиёт ва адабиёт

ҲАЁТ ВА БАДИИЙ ҲАҚИҚАТ

Бадий асарларда тасвирланган ҳодисаларнинг барчаси ҳам ҳаётдан кўчирма эмаслиги аниқ. Воқеалик бадий асарда “қайта ишланиб”, маълум бир бадий — эстетик концепция асосида ташкил қилинган тўфайли турмушнинг ўзидагидан кўра таъсирчанроқ, жозибалироқ туюлади. Роман, қисса, ҳикоя, дoston, драмалардаги воқеалар жозибасининг асосий сабаби, аввало, қаламга олинаётган воқеалар марказида турган қаҳрамонлар билан боғлиқдир. Чунки ижодкор аслида ана шу қаҳрамонларнинг жонли, таъсирчан қиёфасини яратиш учун ҳаёт воқеаларини саралайди, танлайди, умумлаштиради. Турк адаби Яшар Камолнинг «Инжа Мамад», «Илонни ўлдирсалар», «Таянч устун» каби роман ва қиссалари борасида ҳам худди шундай фикрни билдириш мумкин. У ўз идеалларини ифодалов-

чи қаҳрамонлар изтироб чекаётганини кўрсатаётганида уларга ачинишини ошқора билдиради. Инжа Мамад, Ҳалича, Сулаймон чол, Ҳасан, Эсма, Абди оға, Дели Дурди, Лutfи, Узун Али, Марямжага ўхшаган қаҳрамонларга ёзувчининг муносабати аниқ билиниб туради. Адиб уларнинг баъзилари (Инжа Мамад, Ҳалича, Сулаймон чол, Ҳасан, Эсма, Узун Али, Алифдан) ибрат олишга чақиради. Лutfи, Абди оға, Дели Дурди сингариларга нисбатан эса нафратини яширмайди.

Қаҳрамонларни бу тарзда икки тоифага ажратиш ёзувчига ҳаётнинг мураккаблигини, ундаги зиддиятларни кўрсатиш имконини беради. Ижодкор турмушнинг ўзидаги “оқ” ва “қора” ранглар тўқнашувини гавдалантириш орқали турли-туман характерли кишилар қиёфасини намоён этади. Кишиларни шунчаки ум-

мий тарзда эмас, балки муайян характер эгаси сифатида тасвирлаш бадий адабиётнинг энг муҳим хусусияти саналади.

Яшар Камол ўз қаҳрамонлари фаолиятини батафсил, кунма-кун тасвирламайди. Агар эътибор берилса, «Инжа Мамад» романида бош қаҳрамоннинг ўн бир яшарлиги, йигирма ёшга кирганида илк бор кичик бир шаҳарчага бориши, у ердаги нарсаларни кўриб ҳаёт ҳақидаги тасавури кенгайиши, Ҳаличани олиб қочиши, қароқчиларга қўшилиши, икки-уч йил тоғларда яшаб юриши маълум қилинади. Хронологик жиҳатдан қаралса, романда Инжа Мамаднинг таржимаи ҳоли кунма-кун, ойма-ой кўрсатилмагани, ёзувчи қаҳрамони ҳаёт йўлидаги бурилиш паллаларига эътибор қаратгани, аини ана шу кезларда унинг дунёқарашида, онту

сезмагани каби қатор омиллар туфайли бу иш анча секинлик билан давом этди ва ҳозирги пайтда бу фаолият анча сусайиб кетмоқда. Бирор киши келиб, адабиётимизни таржима қилиб беришини, тарғиб қилишини кутиб ўтиришдан ҳам кўра ноқулай нарса бўлмас керак.

Таржимонлар клуби фаолияти ҳақида гапирадиган бўлсак, шоира ва маънавий тарғиботчи Турсуноӣ Содикованинг “Навой гулшани” номли Алишер Навоӣ фазаларига шарҳлар рисоласи инглиз тилига таржима қилинди. Усмоӣ Носир ва Чўлпонга тегишли энг машҳур шеърларнинг инглизча таржимаси китоб ҳолида нашр этилди, тажриба сифатида ўз шеърларимнинг инглизча таржимасини чоп эттирдим. 48 ўзбек шоирнинг инглиз тилига ўтирилган шеърлари кичик антология шаклида босилди. Айни шу тўпламнинг тўлиқ ҳолда Америкадаги машҳур халқаро дастур веб-журналида ҳамда Ҳиндистоннинг Ассам штатида ассам тилида китоб шаклида чоп этилишига эришилди. Шу антологияга киритилган шоирларнинг Францияда босилган ўзбек шеърятининг икки томдаги антологиясига кириши таъминланди. Ўзбек шоир ва ёзувчилари асарларини ва ўзбек адабиётига доир мақолаларни Ҳиндистон, Япония, Америка, Корея ва Колумбиядаги адабий газета ва журналларда ҳинд, гужа-

рати, япон, ассам, малаялам, инглиз, испан, корейс ва француз тилларида босилишига эришилди. Ўзбек шеърятини ва наср намуналари Америка Қўшма Штатлари, Германия, Швеция, Ҳиндистон, Қозоғистон, Россия, Колумбия сингари мамлакатлардаги адабий кечаларда кўбик эшиттирилди ҳамда ўзбек адабиёти хусусида тақдиротлар ўтказилди, маърузалар қилинди. Канадалик таржимон Гарри Дикка Навоӣ ижодини тарғиб қилиш, унинг асарларини инглизчалаштириш ва чиғатой-инглизча лугатини тузишда яқиндан ёрдам берилди. Паҳлавон Маҳмуд рубоӣйлари инглиз тилига ўтирилди. Чет эллик ўқувчилар учун мўлжалланган, асосан, Навоӣ ижоди ва замонавий шеърят тарғиботига бағишланган инглиз тилидаги www.navoigarden.com веб-сайтига асос солинди ва уни мунтазам янги асарлар билан бойитиб туриш; чет эллик ижодкорлар ва дипломатлар билан адабий учрашувлар ташкил этиш ва семинарларда қатнашиш; қатор хорижий фестивалларда иштирок этиш; инглиз тилида асарлар ёзишга эришилди. Шу билан бирга, Алишер Навоӣ фазаларидан инглиз тилида гулдаста тузиш, Фафур Фуломнинг “Шум бола” ва Тоғай Муроднинг “Ойдинда юрган одамлар” қиссаларининг инглизча таржимасини давом эттиришни режалаштирганмиз.

тафаккурида, ҳис-туйғуларида қандай ўзгаришлар содир бўлганига диққат қилгани аён бўлади. Ҳасан (“Илонни ўлдирсалар...”) нинг ҳам болалиги, улғайиши, ўз онасини ўлдириб қўйиши ва қамқоқда тушишгача кўрган-кечирган кунлари бирма-бир қаламга олинган.

Қиссада Ҳасан яшаган муҳит ва ўз онасининг қотилига айланган ўғилнинг кўнглидан кечган ҳис-туйғуларини тасвирлаш асосий ўрин тутади. Инжа Мамад, Ҳасан сингарилари онгда муҳит таъсирида содир бўлган ўзгаришлар ҳар томонлама ишонарли гавдалантирилади. Бу эса “Инжа Мамад” романи, “Илонни ўлдирсалар” қиссасига жозоба бахш этган, уларни қизиқарли бадий асарга айлантирган.

Бундан аён бўладики, ёзувчи яратган қаҳрамон характерида даврнинг энг муҳим хусусиятлари, ундаги ижтимоий-ахлоқий, маънавий ўзига хос жиҳатлар аке этади. Аммо бадий асардаги барча персонажларда ҳам давр хусусиятлари, замона ўзгаришлари ёрқин намоён бўлавермайди. Масалан, роман, дoston сингари йирик жанрдаги асарлар сюжетда ўнлаб қаҳрамонлар номи тилга олинади. Лекин ҳаммасининг қиёфа-

си ҳам бир хил даражада кўрсатилмайди. Уларнинг айримлари асар воқеаларида бошқаларга қараганда фолроқ иштирок этади. Бу қаҳрамонларнинг ҳаёт йўли, ўй-кечинмаларини кенроқ гавдалантирилади. Яшар Камол асарида ҳам ана шундай асосий қаҳрамонлар мавжуд. Масалан, Инжа Мамад, Абди оға (“Инжа Мамад”), Ҳасан, Эсма (“Илонни ўлдирсалар...”), Узан Али, Алиф, Марямжа (“Таянч устун”) ўша асарларнинг асосий қаҳрамони саналади.

Ёзувчи қаҳрамонларининг характери на дарҳол очиб бермайди. Кишининг фель-атвори, характери ижтимоий муҳит таъсирида шаклланади. Адабий асар қаҳрамонлари характери на белгилашда ҳам атроф-муҳит ҳал қилувчи роль ўйнайди. Шу боисдан Яшар Камол Инжа Мамад, Ҳасан каби қаҳрамонлари фель-атворида ўзгаришлар юз беришида уларни қуршаб турган муҳит асосий ўрин тугганини таъкидлайди. “Маманинг кўзидан уйқу қочди. Миясини ҳар хил хаёллар чулбаб олди. Илгари эшитмаган кўп нарсалар ҳақида ўйлаб ётди. Энди унинг дунё ҳақидаги тасавури анча-мунча кенгайган эди. Дунё жуда ҳам катта экан, деган гапни кўнглидан ўтказиб қўйди.

Тегирмонўлик қишлоғи назарида кичкина бир нуқтадек, баҳайбат Абди оға эса худди қумурсқалек туюлди. Шу онда Мамад умрида биринчи марта оламга тик қараётган бўлса ҳам ажаб эмас, эсини таниганидан бери энди фикр юритиши эди. Қалбида нафрат уйғонди, инсон боласи эканини тушунди, назарида ўз қадр-қиммати ошгандай бўлди.”

Романда қаҳрамон характерида содир бўлган бундай жиддий ўзгариш сабаблари ҳам асослаб берилди. Инжа Мамад йнгирма ёшида ўртоғи Мустафо билан бирга ўзи яшаган қишлоқдан унча узоқ бўлмаган жойдаги кичик бир шаҳарчага боради. Шаҳар кўчаларига тош ётқирилган, у ерда хилма-хил молларга тўла дўконларнинг кўплиги, дўкондорларнинг уларга: “хўш кўрдик, жаноблар, марҳамат! Нима истайсизлар?” дея тавозе билан муомала қилиши, карвонсарой, унинг ҳовлиси ўртасидаги симёғочга осилган фонуслар ҳайратга солади. Инжа Мамад ўзи учун шу пайтгача дунёдаги энг катта жой бўлиб туюлган қишлоқ жуда кичкина эканлигини англаб етади. Шаҳарни кўриши натижа-сида Мамад Абди оғадан кўрқмай-диган, чўчимайдиган бўлди. Тегир-

Ўзбек адабиётининг тарғиботи учун амалий тақлифлар:

Энг аввало, бу ишни амалга ошириш учун ташаббускор, юрагида ўти бор шоир ва ёзувчиларни ўз ичига олган ижодий гуруҳ тузиш ёки бундай ижодий гуруҳни ёзувчилар уюшмаси ёки “Гулистон”, “Жаҳон адабиёти” каби журналлар қошида ташкил этиш зарур. Адабий таржима қилишни уддалайдиган ижодкорлар юртимизда жуда кўп, аммо улар асосан жаҳон адабиёти намуналарини ўзбекчага ўғирришади. Шунинг учун ҳам, ижодкорларга жаҳон тилларини ўқитишга асосланган бир курс ташкил этиш, унга истёмодли шоир ва ёзувчиларни, таржумонларни жалб этиш ва унда турли тилларни ўргатиш мақсада мувофиқ бўлади. Шунингдек, алоҳида бир адабий дастурга ва йирик адабий фестивалга асос солиб, чет эллик ёзувчиларни мамлакатимизга ташриф буюришини таъминлаш, улар билан дўстона алоқаларни йўлга қўйиш керак. Чет мамлакатлардаги адабий йиғинлар, анжуманларга вакиллар юбориш, юртимиздаги элчихоналарнинг маданият бўлимлари би-

Таржумонлар клуби аъзолари
Алматида ўтказилган тадбирда

лан ҳамкорликда иш олиб бориш фойдадан холи бўлмайди.

Бундай мақсадларни рўёбга чиқариш учун бизда озрок тажриба ҳам мавжуд. Бу ёғига бир оз эътибор ва аниқ мақсадларга йўналтирилган кўмак кифоя!

Аззам ОБИДОВ

Абадиёт ва адабиёт

монўдлик — Мамад яшайдиган қишлоқ одамларида илгор фикр, шижоат ва жасорат етишмайди. Бу қишлоқнинг катта-ю кичиги Абди огадан чўчиб, ҳайқиб яшайди. Одамларнинг бундай чўчиб яшашига Абди оганинг зolimлиги эмас, балки уларнинг дунёқараш тюрлиги, қоқоқлиги ҳам сабаб бўлади.

“Инжа Мамад” романи қаҳрамони характеридаги бу жиддий бурилиш ҳам бирданига юз бермайди. Шаҳарга боргунига қалар у жуда кўп азобга гирифторм бўлди. Мамаднинг кўнглида изтироб, аламлар йиллар давомида аста-секин йиғилиб боради. Шаҳарда кўрганлари унинг дилида йиғилиб ётган шу аламларни жунбушга келтиради.

Қаҳрамон рудиятида содир бўлган бундай ҳолат — фикрий ўзгаришини шу даражада аниқ кўрсатиш ёзувчининг ўзи яратётган образ қалб дунёсини жуда чуқур ҳис қилганидан далолат беради. Яшар Камол Инжа Мамад характеридаги ўзгаришлар жараёнини аниқ тасаввур қилмаганида бу образни ҳаётий ва таъсирчан тасвирлай олмасди. Аслида ҳар бир образ ижодкорнинг муайян қиёфасидир. Бадий ижод жараёнининг ана шу ўзига хос хусуси-

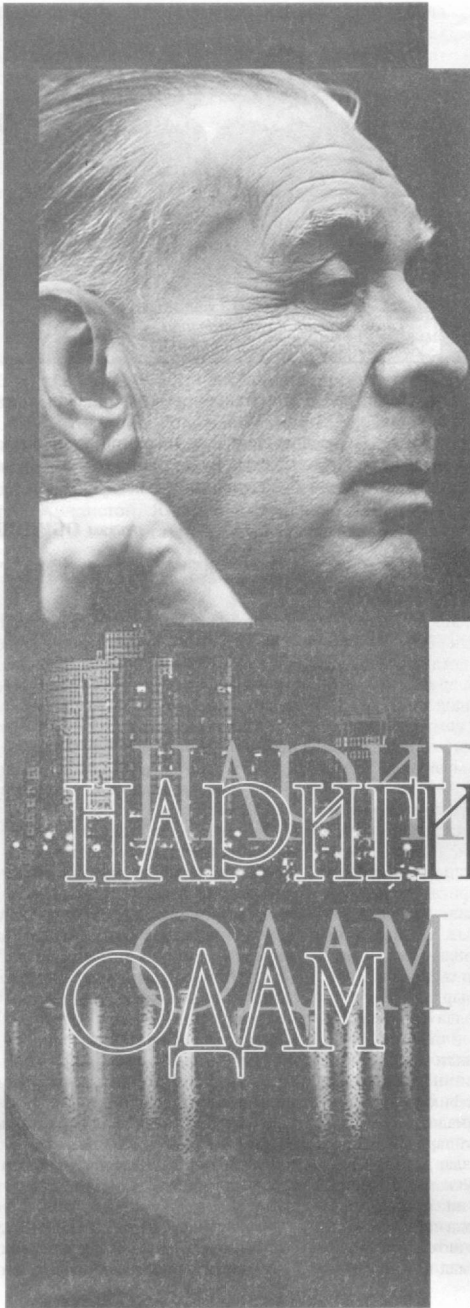
ятидан келиб чиқилса, Инжа Мамад, Абди ога, Ҳасан, Эсма, Ҳасаннинг бувиси, Узун Али, Марямжа характерида ҳам Яшар Камол феъл-атворига хос қандайдир жиҳатлар акс этган. Албатта, бу қаҳрамонлар характерида ёзувчи ўзи яқиндан билган кишиларининг муайян сифатларини ҳам кўчирган. Ана шу сингари ҳаётий асосларга кўра ёзувчининг бу қаҳрамонлари характери таъсирчан ва жозибали чиққан.

Яшар Камол асарларида табиат манзаралари тасвири алоҳида ўрин тутишини қайд этиш лозим. Адиб асарларидаги пейзаж тасвирининг ўзига хос жиҳатларидан бири шундаки, у қаҳрамонлар характерида рўй бераётган ўзгаришлар жараёни билан ўзаро боғлиқ ҳолда берилади. Бу билан ташқи олам — табиатда кечадиган ҳодисалар билан инсон рудиятида содир бўладиган кечинмалар ўртасида ўзаро мувофиқлик мавжудлиги ишора қилинади: “Оламдаги жамики нарса — уйлар, дарахтлар, тоғу тошлар, юлдузлар, ой ва ер — ҳаммаси зулматга чўккан. Ёмир шивалаб ёмоқда. Енгил, изгириин шамол турган. Узоқларда чақмоқ чақди. Зулматга чўккан тут шоҳлари бир зум ёришиб кетди. Мамад ҳам шу чақ-

моқ нуридан баҳра олгандек, таъби равшанлашти”. Зулмат тун қўйида чақнаган чақмоқ ўз қудрати билан теvarак-атрофни ёритди. Унинг таъсирида дафъатан пайдо бўлган фикр эса Мамаднинг тақдир, қисматида кескин бурилиш ясади. Мамаднинг қоронғилик — қўрқув қоқлаб ётган қалби табиатнинг шу бир ҳодисаси билан ёришади.

Хулоса қилиб айтганда, адиб қаҳрамонлар характери билгиловчи уларнинг мақсад, интилишларини йўналтирувчи воқеа-ҳодисаларни асар сюжети марказига қўяди. Сюжет тизимидаги барча воқеаларни қаҳрамон характеридаги устувор жиҳатнинг шаклланишига бевосита алоқдор қилиб кўрсатади. Яшар Камол асарларидаги қаҳрамонлар характери ҳаёт ҳақиқатини моқ келиши, тагги-ҳаракатларининг табиийлиги, жонлилиги билан эътиборни жалб қилади, китобхонни тўла ишонтиради. Яшар Камол асарлари ҳаёт ҳақиқатини, инсон табиати мураккаблигини ана шу тарзда тейан кўрсатиши билан эътиборга лойиқдир.

Лола АМИНОВА,
Тошкент Давлат шарқшунослик
институтини Туркиёт кафедраси

Бугун жаҳон адабиётидан хабари бор ҳеч бир ўзбек ўқувчиси йўқки Жорж Луис Борхес исмини, лоқал, эшитмаган бўлса. Лотин Америкалик мазкур ёзувчининг XX аср жаҳон адабиёти олддаги энг буюк хизмати — ўз асарлари мисолида салафлари ва замондош ёзувчилардан фарқли ўлароқ, романтизмини реализм билан уйғунлаштиришга интилди, бошқача айтганда, бирини иккинчисидан устун қўймай, аксинча, афсона ва ҳақиқат ўртасида рамзий — узвий ришталар ўрнатишга эришди. Символизм ривожига улкан ҳисса қўшди.

Бугун ҳаёти сиру синоатларга бой ушбу ёзувчининг ижоди ҳам жумбоқ тўла сеҳрли олам ҳисобланади. Қизиги шундаки, Борхес феномени ва доврuginи дунёга танитган энг сара асарлари унинг кўзи ожиз бўлиб қолган давр, яъни Аргентина Миллий Кутубхонаси директори лавозимида ишлаган 1955-1973 йилларда ёзилади. Бу парадоксни ёзувчи кейинчалик шундай изоҳлайди: *Кўрлик бу бир тутқунликдир, айна пайтда озолик ҳам; ижод қилишга мусоид ёлғизлик, калит ва жабр*".

Куйида эълон қилинаётган ҳикоя ана шу давр маҳсули саналади.

Ушбу воқеа 1969 йилнинг феврал ойида Кембрижда бўлиб ўтган эди. Ушанда бу воқеани қаламга олишни ҳаёлимга ҳам келтирмагандим, аксинча, телба бўлиб қолишдан қўрққанам учун имкон қадар тезроқ унутишни истардим. Бошимдан кечганларнинг охирига қадар қўрқинчли бўлганини, бунинг устига кейинги уйқусиз кечаларда янада даҳшатли тус олганини биламан.

Чамаси, эрталаб соат ўнлар эди. Чарлз дарёсига қараб турган банк биноси олдидаги ўриндиқда ўтиргандим. Ўнг томонимда тўрт юз, беш юз метр узоқликда улкан бир бино қад ростлаб турарди. Лойқа сув узра яси муз бўлаклари сузарди. Дарё ўз-ўзидан мента вақтни, Гераклининг борлиқ замонга нисбатан доимо ҳаракатда эканини уқтирган таълимотини эслатарди. Дафъатан, ушанда айна дамлаги ҳолатни илгари ҳам бошимдан кечиргандек бўлдим, руҳшуносларнинг айтишига қараганда, ҳорғинлик аломати бу.

Ўриндиқнинг нариги томонида биров ўтирмоқда эди. Олатда, ёлғиз қолишни афзал билардим, бироқ одамовидек кўринмаслик учун, дарҳол туриб кетмасликни маъқул кўрдим. Нариги одам ҳўштак чала бошлади. Уша тонгнинг илк даҳшатли воқеаси айнан шу пайт содир бўлди. Одам чалган ҳўштак, тўғрироғи, чалишга ҳаракат қилган мунгли куй (мусиқага ҳеч уқувим йўқ) Элиас Регулеснинг эски милонгаси "Ла Тапера" эди. Куй мени ўтмишга, Буэнос-Аэросга, ҳозир ўрнида еллар эсган ҳовли томон етаклади; бир неча йил олдин ўлган жияним Алваро Мелиан Лафинурни эслатди мента. Куй ортидан қўшиқнинг илк сўзлари тарала бошлади. Овоз гарчи, айнан, Алвароники бўлмаса-да, бироқ ниҳоятда ўхшаб кетарди.

— “Бегим” дедим нариги одамга ўтирилиб, — “Уруғвайликмисиз, ёки Аргентиналикми?”.

— “Аргентиналикман, бироқ 1914 йилдан бери Женевада яшайман”- дея, жавоб берди. Узун бир сукунат чўкди.

— “Ортодокс Черковининг қарши томонидаги Малагноу 17 рақамли уйдами?” — деб, сўрадим. Бош ҳаракати билан тасдиқлади.

— “Ундай бўлса,” — дедим ортиқ чидай олмай, — “исмингиз Жорж Луис Борхес. Менинг исмим ҳам Жорж Луис Борхес. Ҳозир 1969-йилдамиз ва Кембриж шаҳридамиз”.

— “Йўқ” — деди менинг овозимдан биров фарқли тарзда. Қисқа бир жимликдан сўнгра ўзини қўлга олиб давом этди: — “Женевадан мен, Рон дарёси қирғоғидаги банк биносида яшайман. Қизиги шундаки, бир-биримизга жуда ўхшаймиз, бироқ сиз мендан анча кексасиз, сочингиз оқарган”.

— “Ёлғон гапирмаётганимни тасдиқлай оламан” - дедим. - “Бегона кишининг билиши асло мумкин бўлмаган нарсалар ҳақида гапириб берай, истасангиз. Уйда қумуш бир чой финжонимиз бор, унинг ости бир-бирига чирмашган илонлар шаклида. Катта бобомиз Перудан олиб келган. Шунингдек, отининг эгарига илиб келтирган қумуш кўза бор. Хонангиздаги жовонда икки қатор китоб терилган: Лэйннинг атрофи нақшли ва бўлим сўнғларида кичик босма ҳарфли қайдлар мавжуд уч жилдлик “Минг бир кеча эртаклари”; Кючератнинг лотинча луғати; Такутис “Германия”сининг лотинчаси ва Гордоннинг инглизча таржимаси; Гаришёр наشري бир “Дон Кихот”; Ривера Индартнинг “Таблас де Сангри”си, муаллифининг имзоси билан; Карлилнинг “Сартор Ресорту”си; Амиселинг таржимаи ҳоли акс этган асар; нариги китоблар ортида Болқон ярим оролида жинсий кўникмалар борасидаги қалин жилдли бир китоб. Шу қадари етарлими?”

— “Йўқ, етарли эмас. Булар ҳеч нимага асос бўла олмайди. Айтгайлик, мен сизни тушимда кўрмоқдан, шунга биноан, мен билганларни сизнинг ҳам билишингиз табиий. Бу санаб ўтганларингиз ҳеч нимани анигламайди” — деди.

Эътироз ўринли эди. Шунда мен ҳам дедимки: “Бу эрта тонгда учрашганимиз туш бўлса, демак, иккаламиз ҳам туш кўрмоқдамиз. Яъни бунинг туш эканига ишонингга мажбурмиз. Кўрган тушимиз эҳтимол ниҳоясига етди, балки давом этмоқда. Бироқ ҳозирда бу тушни гўё дунёни, туғилишни, қўришни, нафас олишни эътироф этганимиздек қабул қилишимиз керак”.

— “Хўш, агар туш давом этса-чи?” — деди хавотирлиб.

Уни ҳам, ўзимни ҳам тинчлантириш мақсадида, ўзимга ниҳоятда ишонгандек кўринишга ҳаракат қилдим. — “Менинг тушим етмиш йил давом этди”, — дедим. — “Ҳамда ҳеч кимса йўқки, уйғонганида ўз-ўзи билан юзма-юз кўришмаган бўлса. Айни дамда бизда ҳам шундай бўлаётир, бироқ биз икки кишимиз. Менинг ўтмишим билан боғлиқ, яъни сизни кутаётган келажакка оид бир нималарни билишни истайсизми?”

Ҳеч нима демай бўйин эгди. Мен эса Бироз паришонхотир ҳолда давом этдим: “Онализ Буэнос Аэросда Каркос ва Майпудаги уйда яшайди, соғлиги яхши. Отамиз эса ўттиз йил олдин вафот этганди: юрак касаллигидан. Бироқ аслида унинг ҳаётига зомин бўлган касаллик фалаж эди. Ўнг қўлининг устида турган сўл қўли бир девнинг қафтида турган болакай қўлидек эди. Чеккан бу чексиз азоблардан қутулиш учун тезроқ ўлишни истарди, бироқ ҳеч нолимади. Бувимиз ҳам ўша уйда қаҳо қилганди. Вафотидан бир неча кун олдин барчамизни ёнига чорлаб:

— “Мен жуда қийин ўлаётган бир қарияман. Бунда ҳеч қандай фавқулоддалик йўқ, бунинг устига, ўзингизни сира хароб қилманг”, — деганди. “Синглимиз Нораҳ турмушга чиқди, икки ўғли бор. Хўш, айтинг-чи уйдагиларнинг аҳволи қандай?”.

— “Жуда яхши. Отам ҳар доимгидек дин ҳақида гапиришдан нарига ўтмайди. Кеча тунда Исонинг таслим бўлишни истамаган гошоларга ўхшаганини, ваъз ўқиркан, ҳиқоялар гапириб беришининг сабаби ҳам шу эканини айтди”. Бироз тин олди, сўнг эса, — “Сизнинг-чи...” деди.

— “Қанча китоб ёзмоқчисиз билмайман, бироқ анча китоб ёзингизни биламан, — деб сўз бошладим вазиятни ўнглаган бўлиб. — Бошқа асарларга қараганда кўпроқ шеърлар завқ беради сизга. Файритабиий ҳиқоялар ёзасиз. Отангиз ва бир қанча қариндошларингиз каби ўқитувчилик қиласиз”.

Ёздагилар китоблари эътибор қозониб қозонмаслигини сўрамагани ёқди менга. Овозимни сал ўзгартириб давом этдим: — “Тарих ҳақида гап кетганда, айтиш мумкинки, деярли бир-бирига душман айни рақиблар ўртасида тагин уруш чиқди. Франция кўп ўтмай таслим байроғини кўтарди. Англия билан Америка Гитлер номли оломон диктаторига қарши урушди. Ватерлоонинг такроридан бошқа нарса эмасди бу... Чамамда, 1946 йил эди. Буэнос-Аэрос қариндошимизга ниҳоятда ўхшаш бошқа бир Росасни дунёга келтирди. Гўё ўтган асрда Энтре Риос халоскор бўлгани каби 1955 йилда Кордово музофоти имлодимизга етишди. Шу кунларда аҳвол яхши, деб бўлмайди. Россия дунёга ҳоким бўлмоқда. Демократия хурوفотига шўнғиган Америка ўз мамлакатига императорлик ўрнатиб-ўрнатмаслик масаласида ҳануз бир қарорга келолмаяпти. Ўлкамиз кундан кунга миллий қиёфасини йўқотмоқда; гўё ҳеч нима бўлмаётгандек, аҳоли миллийликдан узоқлашиб, кўз-кўз қилиш, манманликка ружу қўймоқда. Мактабларимизда ўқитилган лотин тили ўрнига яқинда гуароний тили ўқитилса, ажабмас”.

Тўғрисини айтганда, мени жуда ҳам қизиқиб тинглади, деб бўлмасди. Имкони йўқ нарсани амалда кўришнинг кўркуви уни даҳшатга солганди. Гарчи ҳеч фарзанд кўрмаган эсам-да, аммо менга ўз қонимдан бўлган боладан ҳам яқин ҳисобланган бу кимсга нисбатан меҳр уйғонди кўнглимда.

(Давоми кейинги сонда)

Инглиз тилидан
Шермурод СУБХОН таржимаси

Инсон табиатан изланишга мойил. Бу ҳаётда ҳар ким ўз ўрнини, ўз бахтини излайди. Табиийки, фаровон турмуш истаганлар, бир замонлар, олтин конларига бой орол — Элдорадо томон талпинганлар...

Журналимизнинг кейинги сонларида қачонлардир дунёда рўй берган ва ҳозирда содир бўлаётган ғаройиб воқеа-ҳодисалар, машҳур кишилар ҳаётидаги унутилмас тасо-дифлар, қизиқарли саргузаштлар, табиатда юз кўрсатган ҳайратланарли янгиликлар мунтазам бериб борилади.

Бугунги кунда фан-техниканинг мўъжизалари инсонни лол қолдираётир. Айни пайтда инсоннинг ўзи ҳам ўта сирли ҳилқат эканини фан тан олмоқда. Чинакам мўъжизаларга қодир одамларнинг башорату кароматлари афкор оммада катта қизиқиш уй-

ғотмоқда. Бу каби саргузашту ғаройиботлар, сирли ҳодисаларга қизиқувчи одамларни ўзига жалб этувчи мавзулар “Гулистон”нинг доимий режаларида бўлади. Шунингдек, ўткир сюжет асосига қўрилган детективлар, санъат ва спорт юлдузлари ҳаётига доир хабарлар ва албатта, кроссворд, сканвордлар, сатира ва юморлар журналимиз саҳифаларидан доимий ўрин олади.

Биз ва Сиз яшаб турган дунё азалдан кўз кўриб, кулоқ эшитмаган мўъжизаларга, сир-синоатларга лиммо-лим. Масалан, Элдорадо — олтинлар водийси ҳақида тўқилган минг-минглаб ривоятларни ёдга олайлик. Бу ҳақда юзлаб китоблар ёзилган, ўнлаб кинофилмлар суратга олинган. Афсонавий олтинлар водийси тўғрисида жилла курса, битта ривоят эшитмаган, битта китоб ўқимаган ёки биргина филм кўрмаган киши топилмаса керак.

Кўпчилик севиб томоша қилган “Санников ери” бадий филмини эслаб кўринг. Ушбу филм ҳам айнан Элдорадо ҳақидаги афсоналар асосида суратга олинган. Ёдингизда бўлса, узоқ ва машаққатли, музли ва қорли йўлни босиб ўтган филм қаҳрамонлари охир-оқибат олтинлар водийсини топади. Афсуски, филм ниҳоясида экспедиция аъзоларидан фақат бир киши ватанига соғомон, лекин олтинсиз қайтади. Қолганлар саробга айланган орзулари билан бирга номаълум ўлкаларда мангу макон топадилар...

Эътиборли жойи шундаки, фақатгина “Санников ери” филмида эмас, балки бошқа ривоятлару ҳикоятларнинг аксариятида ҳам олтин изловчиларнинг ҳаёти фожеали якун топган, ҳеч ким олдига қўйган мақсадига ета олмаган. Шундай бўлса-да, хазина изловчилар қайта-қайта машаққатли сафарга отланаверганлар. Минг-минг йилларки, Элдо-

ОЛТИН ВА

ёхуд хазина қиди

радо водийси инсониятни оҳанрабо каби ўз бағрига чорлайди.

Ҳақли равишда шундай савол туғилади: хўш, аслида Элдорадо оламда мавжуд бўлганми? Ушбу оролда бўлган, уни ўз кўзлари билан кўрган-билганлар борми? Йўлга отланган бирор-бир экспедициячи ўз мақсадига эришганми? Бошқача айтганда, Элдорадо ҳақидаги афсона қачон ва қандай пайдо бўлган?

Сўзимизнинг аввалида шуни айтиб ўтиш керакки, биз варақлаган китоблардан Элдорадо ҳақидаги афсоналар қачон ва қайси мамлакатда бошлангани ҳақидаги саволга аниқ жавоб топилмади. Шунингдек, илк марта ким олтинлар водийсини излаб сафарга отлангани тўғрисида ҳам жавоб йўқ. Лекин ажойиб саргузаштларга орзуманд журналхонларни қизиқтириш мумкин бўлган анча-мунча маълумотлар борки, уларни мамнуният билан эътиборингизга ҳавола

қилишга уриниб кўраимиз.

Қизиги шундаки, қадимда ернинг юмалоқ шаклда эканини, океанлар ортида яна бошқа қуруқликлар, инсон қадами етмаган юзлаб оролар борлигини ҳамма ҳам билавермаган. Лекин инсон ҳали бугунгидек ернинг тузилиши ҳақида атрофлича тасаввурга эга бўлмаган. Шу боис кимки Янги дунё, яъни ҳали атрофдагиларга номаълум бўлган қуруқликни кашф қилса, бу қуруқлик унинг номи билан аталиб келинган. Тарихга мурожаат қиладиган бўлсак, илк марта Америка қитъасини XV асрнинг ўрталарида Христофор Колумб кашф этган. Лекин у аслида ўша пайтларда кўпчиликка маълум бўлган Ҳиндистон сари йўлга отлан-

ган эди. Оксанда кўтарилган даҳшатли бўрон, қутурган тўлқинлар уни Америка қирғоқларига улоқтириб ташлайди. Х.Колумб бу янги қитъа эканини билмагани учун ҳам Америка унинг номи билан аталмаган.

XV асрнинг охирига келиб эса Америго Виспуччи денгиз саёҳатига отланади ва Америка қитъасини

СВАСАСИ

увчилар қисмати

Мамнун эмас						Тўғри йўл бош-лаш						Мато кирғоғи			
Эски, ифлос пахта	Туман, Навоий	Урганиш булиб қолган қилиқ	Эрк, хо-хиш	Кул ранг жонивор	Келиш-тирувчи, арбитор	Дехқон "офиси"	Тахсин ифодаси	Камерун пойтахти							
Харбий машина	Ун ик-кинчи ой				Оқланган галла	Бол		Гавда то-мони							
Параллелограмм тури	Савги маъбудди		Саноқ сон	Дам олиш физиологик ҳолати	Лекин, биров	Еввойи ўт	Чироқ	Боши ... кўча	Ишора, символ						
Беҳуда	Бирикти-риб қўйил-диган		Хушбўй суюқлик	"Нафа-қажўр" ҳужжат-лар	Афсона-вий қуш			Бош, калла	Ҳужжат						
	Тахсин, тасанно	Сон гра-фик бел-гиси		Ка-моқхона		Бяхорги ўсимлик	Туман, Фарғона	Ярим, нисф							
	Тўғри	Ожарис-тон халқи	Жаннат-дан хай-далган одам	Соломон ороллари пойтахти	Жазо ку-рилмаси			Аёллар ёлпичиги							
			"...лар довони" (роман)			Шайхлар устки ки-йими	Аста, се-кингина	Ж. Корея пули							
Осмон фалак				Каноп пўстлоғи	Обдаста										
От, эшак жароҳати	Халос булиш	Озик-овқат би-носи				Крахмал									
Хашак қирқадиган ас-соб	Юз кун-лик муд-дат	Тола	 <p>— Жуда-а-а жонингиз қадрини биладиган экансиз-да, ўртоқ.</p>				Игна								
										Тоғ сано-ати кор-хонаси	...-ман				
Ҳиндда ҳисоб бирлиги															
Россия пойтахти	Сўл											Сингар	Қабилан-нинг бошлиғи, тўраси		
				АҚШ штати											

ҚАРЗ

Бир кунни Сараор бозораа зайтун сотиб турган эди. Бир танишини келиб, насныага озроқ зайтун олмоқчилигини айтди.

— Менинг зайтуналарим жула ажойиб. Ишонмасанг, татиб крр, қана қалигини билсан. — деди Сараор.

— Бугун рузаман. — деди харлаор. — Рузанинг бир кунини етан эдим, ушйни бугун тууяпман.

— Унайи бўлса. — деди Сараор. Харлаорни қайтариб, — сенга зайтун сотмайман. Жулонинг қарзиники шунчалик кечикиб қайтарар экансан, зайтунинининг пулини яқин ордаа тулашингга кўзим етмайди.

БАДХАТЛИК

Алижон билан яна бир киши ёнма-ён дукон очишиб, мирзалик қила бошлади. Бир кунда ўн кишининг иши тулса, шулардан бештасига Алижон ариза, мактуб, гувоҳнома, тилхат ё бошқа хужжатларни битиб берса, шериги қолган бештасига ёзиб берарди. Ҳар бир хужжат учун ун порадан қалам ҳақи олишар эди. Бироқ ҳар кунни кечкурун столларининг галладонини очишганида, Алижоннинг шериги икки ҳисса ортиқ пул ишлагани маълум бўларди.

— Биродар, бугун неча кишининг ҳожатини чиқардинг? — суради бир кунни Алижон.

— Беш кишининг.

— Мен ҳам беш кишига хужжат тўғрилаб бердим.

— Тўғри.

— Сен ҳар бир хужжатга қанчадан қалам ҳақи олдинг?

— Ун порадан, — жавоб берди қушини.

— Баракалла, — деди Алижон, — мен ҳам шунчадан олдим. Нега бўлмаса, мен элик пора ишлабману, сеники икки ҳисса кўш?

— Гап шундаки, менинг ёзувини ҳеч ким ўқиймайди. Шундан сунг ўқиб беришимни сураб узимга қайтиб келишади. Ўқиб берганим учун яна ушанчадан ҳақ оламан. Икки ҳисса кўп пул ишлашимнинг боиси шу, — деб тушунтирди шериги.

— Ҳа, баъзилар менинг олдимга ҳам қайтиб келишади. Лекин мен ҳатто узим ёзган нарсани ҳам ўқий олмайман.

* * *

ТАБИБ КЕЛГУНЧА НИМА ҚИЛИШ КЕРАК?

— Агар одам бирдан оғриб қолса, табиб келгунча қандай чора қуриш керак? — сурашди Рузматдан.

— Дарҳол васиятнома ёзишга киришиш керак, — жавоб берди у.

— Сизга озодликка чиқишга рухсатнома беришимдан олдин яна бир бор ўйлаб кўринг. Чунки сизни таъқарида олти аёл пойлаб турибди.

Мана шу парикда бемалол сувда сузиб юришингизга ўзингиз аминсизиз?

Нигина ҚОДИРОВА, Комил ЖОНТӨЕВ тайёрлади

Менга қара, агар сен ҳақиқатда ҳам банкни ўмармаган бўлсанг, менинг ҳимоям учун қандай ҳақ тўлайсан?

Уйимизда яшовчиларнинг ҳаммаси маслаҳатлашиб скрипкангиз учун икки юз доллар йиғдик. Мана ўша долларлар.

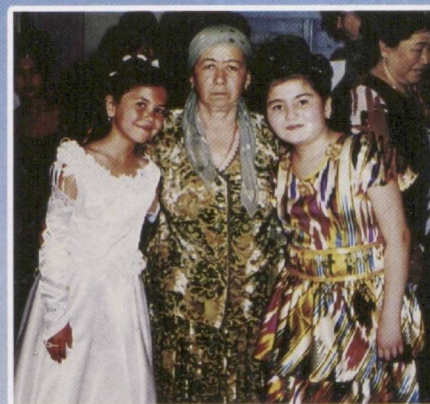

Худо ҳақи, сендан илтимоc, кино залга киргач, мана бу нуcха ортида утирмайлик.

Бу ёруғ жаҳонда неларни кўрмайлик, неларга гувоҳ бўлмайлик, неларга интилиб яшамайлик барибир энг сўнги хулоса, энг ойдин ҳақиқат шу бўладики, дунёда инсондан-да азиз нарса йўқ. Биз учун азиз инсонлар сиймоларини бир-бир ҳаёлимиздан ўтказар эканмиз, улар орасида яна бир мўтабар, улуғ инсон бор — бу умрбод қалбимиздан жой олган, ҳа, ўша меҳрибон, ўша таниш, ўша қадрдон зот Устоздир! Устозлардир!..

Бугунги ҳикоямиз қахрамони ҳам мана ўттиз йилдирки, ҳаётларини таълим ва тарбия соҳасига, шоғирдларига бағишлаган, шарафли касб соҳибаси юзлаб ўқувчиларнинг сеvimли устози — Янгийўл шаҳар 15 - ўрта мактаб бошланғич синф ўқитувчиси Ҳамида опа Сотиболдиевадир.

ISSN 2091-5330

Тил
4605C

Ушрафен УШ

Ушрафен УШ

Обуна давом этмоқда

Индекс: якка обуначилар учун - 820, Ташкилотлар учун - 806.